

PUSKÁS JÚLIA

Magyar szervezetek Amerikában

(az 1880-as évektől az 1960-as évekig)*

Az elmúlt száz év folyamán Amerikában letelepedett magyarok etnikus közösségei, leginkább egyletek, társadalmi és politikai egyesületek, egyházak keretében és az anyanyelven írott sajtó körül alakultak ki. Az idegen környezetben magára maradt népcsoport — hasonlóan más bevándorolt népcsoportokhoz — hamar és öntevékenyen kiépítette e kereteket és napjainkban is az ún. „magyar élet” magyar közösségek ezek körül formálódnak.

Jelentőségüket néhány számadat is mutatja:

Az 1960-as évek elején az Egyesült Államokban 352 magyar egyházi közösséget tartottak nyilván (199 katolikusot, 136 protestánsot, 12 baptistát és 5 egyebet). Ugyanebben az időben a nagy betegsegélyzők ugyancsak többszáz fiókegyesületén kívül 225 különböző magyar társadalmi egyesületet számláltak. Egy 1963. évi felmérés szerint az USA-ban 57 magyar nyelvű újság-periodika jelent meg.

Az amerikai magyar intézmények azon közös vonáson belül, hogy magyar etnikus keretek között indultak, tevékenységük és képviselt szemléletük tekintetében számos variációt mutatnak. A különbségek — mint látni fogjuk — elsősorban azzal függnek össze, hogy az egyes intézményeket melyik bevándorolt magyar csoport, társadalmi réteg szükséglete és mely időben hozta létre. Ugyanakkor egyazon szervezet jellegét, jelentőségét az idő, az új társadalomba való beilleszkedés előrehaladása is módosította. Ezért csak a maguk történeti körülményeivel együttesen vizsgálva és szemlélve rakhatók helyükre az amerikai magyar közösségek, és ennek alapján közelíthető meg a mai amerikai magyarság sokszorozott rétegződése, magatartásának, gondolkodásának, beidegződésének ezerannyi változata.

E tanulmány az amerikai magyar közösségeket indulásuktól napjainkig, a történeti folyamatba ágyazottan kíséri meg — ha vázlatosan is — bemutatni, hogy alapot nyújtson a nagyon érdekes és sok tanulságot magában rejtő történeti kérdések további részletes tanulmányozásához.

1. Az egyletek

Az Amerikába bevándorolt magyarok első etnikus közösségei az egyletek voltak. *Betegség, halál esetén valamelyes közösségi segítség biztosítása* volt az közvetlen cél, amely az első magyar egyleteket az 1880—90-es években életre hívta. A többségükben falusi kivándorlók elvesztették régi közösségi hátvédeiket, amelyeket a falvak patriarchális életformája, hagyományos rendje nyújtott.

* A tanulmány „A kivándorlás és emigráció, az Amerikában letelepedett magyarok története” c. kézirat egyik fejezete.

Gyakran a szűkebb családi körből is kiesett és magára maradt egyént az idegen környezetben elsősorban az nyugtalanította, hogy mi lesz vele, ha baleset éri, ki temeti el a „tisztességnek” megfelelően, ha meghal, és mi vár hátrahagyott családjára. Ezeket a gondokat napirenden tartották a szomorú tapasztalatok is. Az amerikai kapitalizmus ebben az időben könyörtelenül kiszolgáltatatta a munkásokat foglalkozásuk veszélyeinek. Lázasan dolgozó ipara aránytalanul sok áldozatot szedett, és a törvényhozás az egyéni felelősség elve alapján legtöbb esetben kárpótlás nélkül hagyta a szerencsétlenül járt munkást, vagy hátramaradt családját. Az új körülményeket legkevésbé ismerő Közép- és Kelet-Európából bevándorolt „new immigrant”-ok kerültek a legvédtelenebb körülmények közé. A bányák, a gyárak közülük szedték a legtöbb áldozatot. A megrokkant vagy meghalt honfitárs szomorú sorsának, teljes elhagyatottságának láttán egyre többnek jutott önkéntelenül eszébe a „holnap velem is megtörténhet” gondolata. A feljegyzések szerint egy-egy magyar honfitárs tragikus szerencsétlensége adott indítékot közvetlenül az első betegsegélyző egyesületek alapításához.

Önvédelmi szervezkedésre ösztönözték a bevándorolt magyarokat más bevándorolt népcsoportok hasonló példái is. A „Fraternal” testvérsegítő intézményeknek Amerikában már komoly múltja volt, amikor a magyar bevándoroltak érkeztek. A társadalombiztosítás és a munkásokat védő törvények teljes hiánya abban az időben valamennyi bevándorolt népcsoport tagjait egymás segítésére, az önszegélyezés intézményeinek etnikus kereteken belül történő kialakítására ösztönözte. Ahogy az egymás után bevándorolt népcsoportok ellesték egymástól a munkafogásokat az üzemekben és gyárakban, ugyanúgy tanultak a korábban letelepedettektől a szervezkedés területén is.

A *vallásos szükségletek* kielégítése volt a másik ösztönző erő a szervezkedésre. A nagyrészt falvakból származó emberek életében a vallásos érzület még fontos szerepet játszott. Egyházi szervezkedésüket is általában egyesületek alapításával kezdték. Ezek keretében gyűjtöttek pénzt, hogy otthonról maguknak papot hívhassanak és felépíthessék egyházi közösségük számára a templomot, amelyben az istentiszteleteket anyanyelvükön hallgathatják és általában rekonstruálhatják elhagyott otthonuk egyházi kereteit. Amikor a templomok már felépültek, fenntartásukról és az egyházakkal kapcsolatos valamennyi teher viseléséről az e célból alakult úgynevezett „templomegyesületek” gondoskodtak. Ebben az időben a templomegyesületek zöme többnyire ugyancsak foglalkozott biztosítással és betegsegélyezéssel is. Az elmondottakból következik, hogy az Amerikában letelepedett magyarok egyleti életének szervezésében komoly szerepük volt a papoknak is. Híveiket iparkodtak együtt tartani a vallásos jellegű egyesületek szervezésével, de komoly tevékenységet fejtettek ki annak érdekében is, hogy a vallásos szellemet a világi egyesületekbe ugyancsak belevihessék.

A szervezkedésre ösztönző harmadik erő a *társasági élet szükséglete* volt. Az egyesületek társasági jellege megerősödésük és virágzásuk idején annyira kidomborodott, hogy az eredeti célkitűzések olykor el is homályosultak: a társasági élet, a multság majdnem fontosabbá vált, mint a segélyezés. Mindenesetre a magyar bevándoroltak társas közösségi élete az első évtizedekben teljes egészében az egyesületeken nyugodott. Az egyesületek a kulturális és politikai élet kereteivé váltak. A színelőadásokkal egybekötött multságok a szórakozás mellett a szereplők és a hallgatóság művelődési igényeinek kielégítését is szolgálták. Sok szereplő az egyesületek keretében foglalkozott életében először szellemi munkával, sok bevándorolt ugyancsak az egyesületek keretében kapott kedvet a rendszeres olvasáshoz. Az egyesületi élet volt tehát hivatott mindannak pótlására, aminek hiányát

azok az emberek érezték, akik kiestek régi közösségeikből, de még nem illeszkedtek bele az új közösség társadalmi szervezeteibe. S hogy ezek az emberek minék, és mennyinek érezték hiányát, az kultúrájuk fokát tükrözi. És ha a mai szem számos megmosolyogni valót is talál az Amerikába bevándorolt magyarok „egyletesdi” életében, nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a hallatlan — hazai közvélemény, de még történetírásunk által sem méltányolt — erőfeszítést, amellyel a teljesen magukra hagyott magyar kivándorlók a maguk közösségeit az önszegélyezésre, a társaséletre, szórakozásra, a művelődésre és a politikálásra szervezték.

A gazdasági bevándoroltak első egyletei az 1880-as években alakultak.¹ 1882 őszén Newark (N. J.) városban magyarok és németek közösen alapították az „*Első Magyar Betegségélyző Egyletet*”. Ezt követte 1884-ben Pennsylvania állam Freeland városában a „*Pennsylvaniai Első Magyar Betegségélyző Egylet*” létrehozása 18 alapító taggal.² A szlovák egyletek példájára alakult 1886-ban a „*Scrantoni Első Magyar Munkásbetegségélyző Egyesület*”. Még ugyanebben az évben jött létre Hazleton városban a „*Verhovay Betegségélyző Egyesület*”, 1896-ban pedig Trentonban létesült szerény keretek között az „*Amerikai Magyar Reformátusok Egyesülete*”.

A kivándorolt ipari munkások, akik részint már Magyarországon a Szociáldemokrata Párthoz vagy szakszervezethez tartoztak, részint pedig Amerikában más nemzetiségű kollegáiktól (elsősorban németektől) ismerték meg a szocialista munkásmozgalom eszméit, már az 1890-es években létrehozták az első szocialista munkásegyleteket és szakegyleteket. Clevelandben 1894-ben alakult a „*Petőfi Sándor Szocialista Munkás Egylet*”, 1898-ban pedig Brooklynban közel száz munkás részvételével létrehozták az „*Első Magyar Munkássegélyző Egyletet*”. 1892-ben alakult az első magyar szakegylet New Yorkban, a szűcsök szakegylete, majd a magyar bádgosok és szerelők, famunkások és fémmunkások, vas-munkások és festők is létrehozták szakegyleteiket, amelyeket szívesen neveztek „szakszervezeteknek”. Tagjaik képzett magyar munkások voltak, akik az exkluzív amerikai Trade Unionokba nem léphettek, mivel az mereven elzárkózott a frissen érkezett közép-kelet-európai bevándorlóktól. A szakegyletek működésének tartalma a társas összejöveteleken végzett agitációs és kulturális munkán

¹ Az 1848-as emigránsoknak is alakultak Amerikában magyar közösségi szervezeteik; így egyletek is.

Az első magyar egyletet, az 1850-es évek elején Kornis Károly szervezte meg „*Hungarian Sick Benefit Society of New York*” néven. Hiába ostromozta azonban Kornis honfitársait azzal, hogy „ön maga mind honfitársa ellen megbocsáthatatlan bűn részese gyanánt tekinthető az olyan, aki mind amellet is, hogy ezt teszi, módjában áll, a most említett jótékony egyletbe belépését teljesíteni elmulasztja” — az egyletet tartósan nem tudta összetartani.

Hasonlóan rövid életű volt, de az 1848-as emigránsok nevéhez kötődik az első működelő egyesület, a „*Magyar Dalárda*” alapítása is, amelyet viszont Kaeczy Gábor, a Nemzeti Színház volt énekese szervezett, és fellépésükkor nemzeti dalokat énekeltek, teljes katonai díszben.

Az 1860-as években újabb magyar egyletek alakultak, részint az 1848-as emigráns, részint a Magyarországról kivándorolt első zsidó csoportok körében. Ez utóbbiak egyletei: „*Der Erste Ungarische Kranken Unterstützungsverein*”, és a „*Cleveland Magyar Betegségélyző Egylet*” hivatalos nyelvként a németet használta.

² Az egylet, hasonlóan több első próbálkozáshoz, nem tudott tartósan fennmaradni. Célja a betegsegélyezés volt, de mivel a tagság száma nem emelkedett kielégítően, pénz nem gyűlt a pénztárba, a beteg tagokat nem tudták segélyezni, még kevésbé tudtak temetkezési segélyt nyújtani, amire pedig nagy szükség lett volna, mert gyakori volt a halálos kimenetelű bányászerezcséltenség. Így az egylet 1885-ben fel is oszlott.

kívül az újonnan jövők támogatása, munkaközvetítés, továbbá a munkanélküliek segélyezése volt.³

Az első egyleteknek tagjai, sőt gyakran szervezői és vezetői is olyan emberek voltak, akik szülőföldjükön még csak nem is hallottak egyleti, egyesületi életéről, havi díjakról, temetkezési biztosításról, gyűlésrendről, pénztári könyvekről. A kezdeti időkben több egylet mereven el is zárkózott a „tanult” emberektől, az „úrinépségtől”. Alapszabályzataikban rögzítették, hogy egyleteiknek tisztségére csak olyan tag választható, aki Magyarországon is kétkezi munkás volt. A gyakorlatlanság sok vizzályt és nehézséget hozott: a megalapozatlan egyletek gyors felbomlását, esetenként a közösség megkárosítását, az egyleti pénz eltűnését. Mindezek azonban eltörpültek azok mellett a lehetőségek és eredmények mellett, amelyeket az egyleti „iskola” az egyszerű bevándorlóknak nemcsak a segélyezésben, a közösségi hátvéd adta biztonságérzésben, hanem emberi önérték, munkásöntudat fejlesztésében is nyújtott.

Az időlegesség, a fluktuáció és az apró helyi egyletek elszaporodása jellemzi a XX. század első évtizedében a bevándorolt magyarok szervezkedésének kezdeti szakaszát. Egyébként a széttagoaltság kezdetben minden bevándorolt népcsoport szervezkedésének velejárója volt, különösen ott, ahol hiányzott a megfelelő számú értelmiség. 1911-ben Hoffmann Géza magyar alkonzul 1339 magyar egyletet számolt össze Amerikában, pedig — maga is megjegyzi — nem is valamennyi egyletet sikerült számbavennie. 1920-ban már 2092 magyar egyletet tartottak számon. A gombamódra elszaporodott magyar egyletek jellegük szerint három csoportba sorolhatók:

1. Egyházi jellegűek (egy-egy templomközösség, hitfelekezetek tagjainak egyleti szervezetei, reformátusok, róm. katolikusok, görögkatolikusok, baptisták).
2. Világi jellegűek. Ezeket nevezték azokban az időkben „hazafias” vagy „polgári” egyleteknek, ezekbe bármely vallású vagy politikai meggyőződésű egyén beléphetett. A kifejezetten vallási vagy politikai akciótól ezek az egyletek tartózkodtak.
3. Szocialista munkásegyletek: az amerikai munkásmozgalom különböző irányzataihoz (A Socialist Labor Party, a Socialist Party, az Industrial Workers of the World szervezetekhez) kapcsolódó vagy azok célkitűzéseit magukénak is valló magyar egyletek.

E csoportosítás szerint az amerikai magyar egyletek megoszlási száma 1911-ben a következő volt:

	Beteg- segélyező egyl.	Beteg- segélyező és társalgó egyl.	Beteg- segélyező és önképző egyl.	Társalgó és önképzőkör	Egyéb egylet	Össz.
Felekezeti	314	2	1	13	52	382
Világi (szoc. nélkül)	516	108	14	50	78	766
Szocialista	58	—	33	6	94	191
Összesen	888	110	48	69	224	1339

³ A New York-i „Magyarajkú Bádigosok és Szerelők Szakszervezete 91 taggal 1909-ben például 61 esetben közvetített munkát, 63 munkanélkülinek juttatott heti 3 dollár segélyt.

Szám és tagság tekintetében is az ún. „hazafias” vagy „polgári” egyletek vezettek. Utánuk következtek az egyháziak, de az 1910-es években figyelemre méltó volt a szocialista munkásegyletek száma is.

Szinte valamennyi egylet ilyen vagy olyan hőfokig, de ellenzéki magatartást tanúsított a korabeli magyar politikai és társadalmi rendszerrel. Az amerikai polgári demokrácia légkörében, a szülőháza fél feudális-kapitalista rendszerének társadalmi és gazdasági visszasságai élesebb kontúrokkal jelentkeztek a kivándoroltak tudatában. Ezzel párhuzamosan a többséget alkotó tegnapi parasztok emlékében még inkább meg-megfényesedett az 1848-as forradalom emléke, Kossuth Lajos neve, és nagyobb hevületet kapott a Monarchia-ellenesség. A történelmi évfordulók: március 15-e, október 6-a az ő ünnepeik lettek Amerikában. Az ünnepi műsoroknak a „hazafias” egyletek vezetői aktív szereplői voltak ezeken az évfordulókon, „díszmagyart” vagy zsinóros mentét öltöttek magukra, úgy ahogy otthon más társadalmi rétegektől, elsősorban a gentrytől láthatták. Az Osztrák-Magyar Monarchia egyik külügyi megbízottja, az amerikai magyar telepeket végigjárva, úti-jelentésében keserűen számolt be arról, hogy a kivándoroltak ellenzékiességét már egyleteik elnevezése is tükrözi; nem talált az uralkodó családról elnevezett magyar egyletet, annál többet talált olyanokat, amelyek a magyar történelem rebellis alakjainak, Batthyánynak, Petőfinnek, Rákóczinak, Kossuthnak nevét viselték.

A bevándorolt magyarok egyletei — mint kifejezetten etnikus keretekben működő intézmények — az 1920-as és 1930-as években élték virágkorukat. A szervezethez előrehaladását jelzi, hogy a sok apró, erősen fluktuáló csoportosulás mellett szilárdabb és tartósabb egyesülések is alakultak, amelyek közül néhány fokozatosan gyarapodva „országos” intézménnyé bővült. Ilyen „országos” egyletek fejlődtek ki mind a „hazafias” vagy „polgári”, mind az egyházi, mind a szocialista munkásegyletek köréből.

Így emelkedett a legnagyobb magyar egyletté a pennsylvániai kőszén területen Hazleton kis bányavárosban alapított „*Verhovay Segélyegylet*” (Verhovay Fraternal Insurance Association). Ennek az egyletnek, amelyet a „Verhovay legenda” szerint 13 magyar bányász 13 dollárral alapított,⁴ 1944-ben 52 292 tagja volt (kétszer akkora mint az utána következő nagy magyar egyletnek), 36/4 fiókegyesülete működött az Egyesült Államok területén szétszórtan élő magyarok körében, és 7 408 000 dollár vagyonnal rendelkezett. A Verhovay

⁴ Források szerint valójában huszonnyolc magyarországi kivándorolt, többségükben parasztokból lett bányászok szervezték az egyletet 17 dollár 25 centtel. A kezdeményezés Pálinkás Mihály fiatal bevándorlótól indult ki, ő lett az egylet első elnöke is. Hogy az egylet a kor egyik leghírhedtebb antiszemitájának, Verhovay Gyulának a nevét vette fel, azt Magyórossy Arkád bevándorolt tanár biztatására tették, aki a tájékozatlan alapító tagoknak Verhovayt mint nagy magyar hazafit írta le. Az egylet fejlődése lassan indult meg. Egy évvel az alapítás után még csak 77 tagja volt, 126 dollár 83 cent vagyonnal. A tapasztalatlanság az első években sok zűrzavart és rendetlenséget is eredményezett az egylet ügyeiben. Nem kerültek el sem a szokásos belső vizálykodást, sem a gazdasági helyzet hullámzásaiból eredő nehézségeket (sztrájkok idején például, amikor a tagok nem tudtak fizetni, az egylet működése is szünetelt). Az első évek nehézségeit azonban az egylet sikeresen átvészelte, és a kivándorlás növekedésével a század első évtizedében a tagok száma is jelentősen gyarapodott. 1909-ben már 135 fiókja volt a különböző városokban 7200 taggal, 1911-ben 169 fiókot és 8830 tagot számlált. Lökést adott az egylet fejlődésének az 1912-ben történt átszervezés és a biztosítások módosítása (a haláleseti díjakat például 1000 dollárra emelték fel, amely akkoriban nagy összeg volt). Kiemelkedő elnöke volt az egyletnek az 1917-ben megválasztott Völgyi Gyula, aki például az 1930-as években a társadalombiztosítási törvényért folytatott küzdelmekben is igen progresszív szerepet játszott. Völgyi Gyulát Faragó Ferenc követte.

Egylet igazi kibontakozása a két világháború közötti időszakra esik. Összefüggött ez azzal, hogy a kivándorolt magyarok többsége a huszas években tett le végleg a hazatérésről, a biztosítások így nagyobb jelentőséget nyertek a szemükben. Az egyesület is fokozatosan modernizálódott, bővítette ügykörét és igyekezett felzárkózni az amerikai biztosítási üzleti vállalkozások mellé.

A betegsegélyezés és a különböző biztosítások mellett a Verhovay egyesület tagsága társas érintkezésének is keretét alkotta. Az idők során módosult alapszabályzatában az 1920—1930-as években kaptak különösen nagyobb helyet az „amerikai magyar élet” támogatására, a magyar nyelv és kultúra ápolására és segítésére irányuló feladatok. Kiadásában jelent meg az 1930-as években az első magyar ABC-és könyv Amerikában.

Az Egyesület tagságának az 1950-es évekig körülbelül a 90%-a parasztmunkások köréből került ki, a pennsylvániai bányavidék és a New Jersey, Ohio acél- és vasgyárainak munkásaiból. Az első nagy generáció kiöregedésével, a második generáció felnövekedésével az egyesület kezdte elveszíteni magyar etnikus jellegét. A tagok számának fokozatos gyarapodásával az etnikai keveredés járt együtt. 1950-ben az Egyesület 6241 tagot számlált, és 10 961 198 dollár vagyont mutatott ki. 1955-ben fuzionált egy másik — nagyjából hasonló típusú és hasonló utat megjáró — magyar egylettel: a „Rákóczi Betegsegélyzővel és Pennsylvania alapítójának nevét felvéve, mint „*William Pen Fraternal Association*” működik, nevének megváltoztatásával is jelezve az etnikus jelleg háttérbe szorulását. Az egyesület 1961-ben: működésének gyémánt jubileumi ünnepségein — Amerika messze legnagyobb magyar alapítású egyesületeként — 88 ezer tagot és 28 millió dollár alaptőkét számlált.

Az egyházi egyletek közül az „*Amerikai Magyar Református Egyesület*” futotta be a legnagyobb utat, nemcsak korát, taglétszámát és vagyonát, hanem a magyar református közösség etnikus hagyományainak ápolása érdekében kifejtett tevékenységét illetően is. Az Egylet 1896-ban alakult meg New Jersey állam Trenton városában. Szervezésében református lelkészek jártak az élen (Kalassay Sándor, Ferenczy Ferenc, Harsányi Sándor és mások). A tagok az első időkből szinte kivétel nélkül a Bodrogtöbzből kivándorolt református vallású parasztok közül kerültek ki.

Az alapítók az Egyesület célját, tevékenységét a következőkben foglalták írásba: „... az amerikai magyar református missió erkölcsi és anyagi támogatásán kívül tagjainak halálesete alkalmával az örökösöknek haláleseti díjat és temetkezési költséget adjon.” Tagja lehetett minden magyar, felekezeti különbség nélkül, aki egy dollár belépti díjat és egy dollár évi tagsági díjat fizetett, és elismerte az egyesület református jellegét.

Az első évek már-már legyőzhetetlen nehézségein túljutva, az egylet a század első évtizedében indult tartós fejlődésnek, lényeges változás és előrehaladás azonban hasonló körülmények hatására, mint a Verhovay Segélyegyletnél, csak az első világháború után következett be tevékenységében. A tagok végleges letelepedése és a korszerű díjfizetési rendszer bevezetése az egyesület tíz-eszres vagyonát százezresekre növelte.⁵

⁵ Az Egyesület csak akkor akarta megkezdeni működését, ha ötszáz tagot sikerül toboznia. Ez azonban nehezen ment, végül is tényleges működését 320 taggal és 272 dollár 15 cent kezdőtőkével 1897 februárban kezdte meg Clevelandben. 1898. január elsején az Egyesület 936 tagot számlált, mégpedig 816 reformátust, 86 római katolikust, 31 lutheranust és 3 izraelitát. A tagfelvétel elé az egyesület felekezeti korlátokat nem állított: tagja lehetett minden fehér, — négerké felvételétől elzárkózott —, aki az egyesület református jellegét elismerte.

Az Amerikai Református Egyesület a nemzeti, a függetlenségi tradíciók és a magyar reformátusság progresszív hagyományai ápolásában tiszteletreméltó tevékenységet fejtett ki tagjai között.

Ligonierben (Pennsylvania államban) „Bethlen Otthon”⁶ néven az 1920-as évek elején szeretetintézményt alapított „árvák, gyám nélküli gyermekek és hajlott kor küszöbére jutott testvérek gondviselése céljából”. Ezen intézmény félvszázados működése az amerikai magyar reformátusság közösségi munkásságának tiszteletreméltó eredményességét példázza. 1933-ban az árvaházban 38 gyermek, az aggmenházban 20 öreg nyert otthont és családi gondozást.

1950-ben nagyságra a negyedik helyen állt az ugyancsak még a múlt század végén (1892. szept. 4-én) alapított „Bridgeporti Szövetség” Betegsegélyező Egyesület Szövetkezete. Bevándorolt munkások és parasztok alapították. Ez a szövetség az 1897. évi konvención olyan határozatot hozott, hogy „a szövetkezet tisztségviselőjéül csakis munkás, és pedig az óhazában is munkásnak ismert egyén választható”. A századforduló első évtizedében (1906 körül) számban és vagyonban a legerősebb volt a magyar szervezetek között. 1945-ben tagjainak száma 14 045, vagyona 2 114 727 dollár; 1950-ben pedig tagjainak száma 14 624, vagyona 2 923 580 dollár volt. Fejlődése tehát elakadhatott a második világháború után. Az 1960-as években a szervezet beolvadt az Investment Life Insurance Company of America (Cleveland) biztosítási cégbe és magyar jellegét elvesztette.

A szocialista munkásegyletek közül az 1900-ban alakult „Általános Magyar Munkásbetegsegélyező” bontakozott nagyobb országos szervezetté. 1902-ben neve „Általános Munkásbetegsegélyező és Önképző Szervezet”-re (M. B. Ö. Sz.) módosult, nevével is hangsúlyozva a társadalmi és művelődési tevékenységet is. Az M. B. Ö. Sz. nemcsak betegsegélyt és haláleseti járulékot fizetett, hanem mint társadalmi közösség, tagjainak kulturális szükségleteit is igyekezett kielégíteni. Már az 1910-es években valamennyi fiókszervezetének értékes, jól felszerelt könyvtára volt, ahol igényesebb tagok is megtalálhatták a keresett angol és magyar könyveket. Színelőadások, nagy magyar költők verseinek szavalása, tudományos előadások, az amerikai és magyar történelem ismertetése, tánc- és

111

A kezdeti primitív biztosítási és fizetési rendszertől az 1910. évi pittsburgi közgyűlésen tértek el, amikor is az Egyesület működését új alapokra fektették; az addigi kivetési rendszer helyett a tagok életkorának megfelelő havi fizetéses rendszert vezették be.

1919-ben a tagok száma 6299-re gyarapodott (felőtt és gyermek együtt),

1923-ban a tagok száma 11 703 volt, a kimutatott végleges vagyon pedig 324 737 dollár.

Az 1927. évi közgyűlés vetette meg az alapját annak a rendszernek, amely szerint az egyesület teljes egészében átvette a modern biztosítási módszereket.

Az 1935. évi közgyűlés határozatai alapján az adminisztrációt központosították és Washingtonba helyezték. (Pennsylvania Avenue Kossuth Building.)

1936 januárjában a tagság létszáma 12 720;

1940. január 1. a tagság létszáma 20 865;

1946-ban az Egyesületnek 235 fiókja volt, összesen 26 000 taggal, és 2 652 357 dollár vagyonnal. Az 1950. évi kimutatás szerint pedig a tagok száma 30 496 volt, az érvényben levő biztosítások összege pedig 25 045 000 dollár, ami több mint 30 millió érvényben levő biztosítási értéket jelentett.

Az Egyesület első elnöke Nyitrai Emil volt. Majd hosszú ideig Molnár István (1906—1931), dr. Újlaky Ferenc (1931—1950), Borshy Kerekes György (1950—1965), Béky Zoltán 1965-től.

⁶ A Bethlen Otthon levéltára és múzeuma gyűjti az amerikai református közösségek történeti forrásait, gazdag a protestáns amerikai és általában külföldi magyar nyomtatványok gyűjteménye, amelynek másodpéldányaiból értékes gyűjtemény van kialakulóban Sárospatakon

sportcsoportok szervezése az egyeslet tevékenységi körébe tartozott. Hoffmann Géza magyar alkonzul már említett munkájában (amely első áttekintése az Amerikába vándorolt magyarok életének az első világháború előtti időszakban) személyes tapasztalatai és kutatásai alapján állapítja meg, hogy a század első évtizedében a szocialista munkásegyletek jártak az élen az önképzés és művelődés elősegítésében, ismeretterjesztő vitaelőadások szervezésében, komolyabb olvasnivalókat magában foglaló egyesleti könyvtárak felállításában. Már az 1890-es évek végén Petőfi Sándor versei, köztük az „Akasszátok fel a királyokat!” gyakran szerepelt a szocialista munkásegyletek műsorain, mint ahogy talán az Amerikába vándorolt magyarok között szavalták először Ady Endrének „A grófi szérűn” című versét azok előtt a volt cselédek, részesaratók, szegényparasztkok előtt, akiknek itthoni élete a költőt versének megírására ihlette.

Az M. B. Ö. Sz. fejlődése sem ment símán. Az általános nehézségeket még növelte, hogy belesodródott — bár kezdetben igyekezett távolmaradni — azokba az ideológiai és politikai vitákba, amelyek az amerikai munkásmozgalomban a századfordulótól kiéleződtek és szakadásra, különálló munkáspártok, szervezetek alakulására vezettek. A Szocialista Munkáspártból (Socialist Labor Party, S. L. P.) kiváltak, a Szociáldemokrata Párttal egyesülve, 1901-ben létrehozták a Szocialista Pártot. A szakszervezettel, az „American Federation of Labor”-ral elégedetlenek, az amerikai szindikalisták pedig 1905-től megkezdték az ipari szervezetek (industrial unions) alakítását az „Industrial Workers of the World” (I. W. W.), egy nagy ipari szervezet keretében.⁷

Ezeknek az amerikai munkáspártoknak és szervezeteknek voltak hívei a magyar bevándoroltak körében is. E szervezetekhez közvetlenül csatlakozni azonban csak néhányan tudtak, már csak a polgárosodás hiánya miatt is. E pártok programját valló, vagy azokkal rokonszenvező csoportok így etnikus keretekben hozták létre a maguk „szövetségeit”; először az S. L. P.-hoz tartozók az Amerikai Magyar Szocialista Munkás-Szövetséget, majd az S. P. hívei az Amerikai Magyar Szocialista Szövetséget. Mindkét csoport tevékenységének fő területe a M. B. Ö. Sz. volt, ennek a keretében fejtettek ki agitációs, és mindenekelőtt önképző kulturális munkát. Az irányzatok mindegyike szerette volna a betegséglyzőt ellenőrzése alá vonni, a viták végül is a M. B. Ö. Sz. 1905. évi konvencióján szakadásra vezettek.

A „Socialist Labor Party” programját valló Magyar Szocialista Munkás-szövetség tagjai kiváltak a M. B. Ö. Sz.-ből és „Munkás Betegségélyező Szövetség”

⁷ E tanulmány keretében nem ismertethetjük az amerikai munkáspártokat és munkásszervezeteket, mint ahogy nem ismertethetjük részletesen a bevándorolt magyarok munkásmozgalmi tevékenységét sem; e kérdések külön tanulmányozást, önálló feldolgozást igényelnek. A fentiekhez csak néhány kiegészítő megjegyzést teszünk. Amerikában a modern szocializmus eszméit elsősorban a német bevándorlók terjesztik. Az első szocialista lapok is német nyelven jelentek meg. Nagyobb arányú szervezkedés az 1870-es évektől indult, a németek mellett angolok és franciák körében is. 1877-ben alakult meg a Socialist Labor Party, az S. L. P., amelynek keretében a marxista szocializmus lassan és fokozatosan tért hódít. Az 1890-es években már 39 amerikai szocialista szervezet működött a 43 német, 14 zsidó és 17 egyéb szervezet mellett. Az amerikai munkásmozgalomban is a viták központjába a szakszervezetek kérdése került. A Socialist Labor Party, Dániel de Leon vezetésével, nem bízva a szakszervezetekben, az „ipari szervezkedéseket” (industrial unions) részesíti előnyben az elavult „trade union”-nal szemben is. Azok, akik a politikai harcot helyezték előtérbe és bíztak a szakszervezetek meghódításában, kiváltak a pártból és E. V. Debs, a későbbi többszörös szocialista elnökelölt által alapított Szociáldemokrata Párttal együtt 1901-ben felvették a Socialist Party nevet. A Socialist Labor Party-nak első magyar szakosztálya 1892-ben alakult New Yorkban.

néven külön betegsegélyezőt alapítottak.⁸ A M. B. Ö. Sz.-ben pedig a „Socialist Party” programját követő Amerikai Magyar Szocialista Szövetség tagjai maradtak.

A testvérküzdelem sok esetben gyengítette a magyar munkások sikeres szervezését. Többször megkísérelték az egységet létrehozni, de ezek a törekvések mindig meghiúsultak.⁹ Végül is a Munkás Betegsegélyező és Önképző Szervezet 1932-ben más nemzetiségű kivándoroltak hasonló baloldali szervezetével együtt az „*International Workers Order*”-ban (I. W. O.)-ben egyesült. Ennek 1003. számú szervezete lett a magyar csoport, mely a *Testvériség Biztosító és Betegsegélyező Egyesület* nevet vette fel.

A M. B. Ö. Sz. a húszas években centruma volt a magyar kommunista bevándoroltaknak és az 1919-es emigránsoknak is. A sajtó (az Új Előre) mellett elsősorban e szervezetben folyt a kommunista agitációs és propagandamunka az amerikai magyarok körében. A szervezet a betegsegélyezés mellett kivette részét minden olyan megmozdulásból, amely az üldözött magyar kommunisták védelmét, anyagi megsegítését és az antifasiszta mozgalmak támogatását szolgálta. A harmincas években aktívan tevékenykedett a szakszervezetek kiépítésében, más egyletekkel együttműködött a Társadalombiztosítási Mozgalomban és elsősorban e szervezetnek és tagságának érdeme volt, hogy az 1935. évi Társadalom Biztosítási Kongresszuson a magyar egyletek komoly számban (3000 delegátus közül 150 magyar) képviseltették magukat. Amikor a M. B. Ö. Sz. csatlakozott a I. W. O.-hoz, a keretei közt folyó magyar kulturális és társadalmi munka a húszas évekhez képest hanyatlani kezdett. Az I. W. O. a fasiszmus veszélyét kezdettől fogva felismerte és teljes erejével harcolt annak minden megnyilvánulása ellen. 1941. december 18-án a szervezet Országos Végrehajtó Bizottsága kiáltványban fejezte ki szándékát; „Egyetlen célunk, minden gondolatunk és cselekedetünk arra irányul, hogy a fasiszta ellenséget megsemmisítsük. A győzelem érdekében szívesen vállalunk minden feladatot, minden kötelezettséget, minden szükséges áldozatot, amelyre felszólítanak azok, akik felelősek azért, hogy országunk védelmét, az ellenség teljes megsemmisítését és szövetségeseink segítségét irányítsák. Hazánk és kormányunk szolgálatára felajánljuk szervezetünket, munkánkat és életünket!

A Testvériség Biztosító és Betegsegélyező Egyesület tagjainak száma az 1933. évi májusi kimutatás szerint 5463 volt (4164 felnőtt, 417 ifjú és 882 gyermek). Közvetlenül a második világháború után az I. W. O. — és vele együtt a Testvériség — tagsága is meggyarapodott, a hidegháborús légkör eluralkodása

⁸ Néhány adat a két munkás-betegsegélyező tagságának alakulásáról:

	1906	1907	1908	1909	1910
M. B. Ö. Sz.	237	689	682	922	1170
Munkás Betegsegélyező Szövets.	626	721	569	764	990

⁹ A két magyar munkásszövetség rövid időre egyesült is 1911-ben (az ápr. 17-i egyesülési kongresszuson) „Egyesült Magyar Szocialista Szövetség” néven. Úgy látszott, felismerték, hogy a magyarság között nem lehet terjeszteni eredményesen a szocializmust a fennálló különböző magyar frakciók különböző irányba való működésével. Ezt igazolta az előző hat esztendő, amely alatt egyik frakciónak sem sikerült a magyarságot számottevően megszervezni. (Testvériség 1911. ápr. 15.) A viták azonban hamarosan fellángoltak, és ismét szakadás következett be. A kommunisták megjelenése újabb átcsoportosulást eredményezett mindkét szövetség tagjainak sorában, a kettészakadt betegsegélyező egysége azonban többé nem állt helyre.

azonban az „International Workers Order” és vele együtt a „Testvériség” helyzetét is tarthatatlanná tette, és végül is az 1950-es években a 186 000 tagot számláló I. W. O. (közülük 10 000 tag a magyar Testvériség csoporthoz tartozott) feloszlataásához vezetett.

Az 1906. évi szakadéskor létrehozott másik betegsegélyező szervezet a „Munkás Betegsegélyező Szövetség”, amely, mint említettük, legalább is kezdetben a Socialist Labor Party-val és az Industrial Workers of the World szindikalista szervezettel szimpatizált, a húszas években még virágkorát élte. 1925-ben tagjainak száma 177 osztályban 8500, 1927-ben pedig 207 osztályban 10 844 volt. A két munkásbetegsegélyező közötti áldatlan küzdelem és a gazdasági válság következtében a harmincas évektől a Munkás Betegsegélyező Szövetség sorvadni kezdett. Ennek az volt a döntő oka, hogy nem tudott idejekorán és eredményesen rátérni a modern biztosítási módokra, amelyeket a megváltozott viszonyok követeltek. A kivándorlás elapadásával ugyanis a betegsegélyezők egyre kevésbé kaptak fizető utánpótlást, a visszavándorlás megszakadásával pedig növekedett a segélyre rászoruló és öregek aránya. Az így megnövekedett szükségleteknek a régi, jótékony alapokon nyugvó magyar egyletek, amelyek tőkét nem gyűjtöttek, nem tudtak eleget tenni, és a gazdasági válság idején széthullottak, tönkrementek, tagjaik biztosabb alapokon nyugvó betegsegélyzőkbe léptek át.

Az önszegélyező és kulturális célokat szolgáló egyletekben, egyesületekben a szakmai és politikai kis közösségek kialakítása mellett már a múlt század utolsó évtizedétől jelentkeztek azok a törekvések, amelyek az Amerikában szétszórtan letelepedett és különböző kisebb-nagyobb szervezetben élő magyarok közös, nagy társadalmi szervezetbe tömörítésére irányultak. Olyan társadalmi szervezetbe, amely az egész magyar bevándorolt népesoportot reprezentálhatná, mind az amerikai, mind az óhazai közösség előtt. Az ilyen irányú kísérletek azonban az elmúlt 80 év alatt sorra hajótörést szenvedtek.

Nem sikerült egy társadalmi szervezetbe tömöríteni a bevándorolt magyarokat még az első világháború előtti időszakban sem, amikor pedig a társadalmi és szemléleti különbségek kisebbek voltak közöttük, mint a későbbi időben.

Ilyen összefogó nagy társadalmi szerv létrehozásának igényével alakult még az első világháború előtti évtizedekben az *Amerikai Magyar Szövetség*. Szervezésére közvetlenül magyarországi politikai események adták az indítékot (mint ahogy később is az óhaza eseményei mozgatták elsősorban az amerikai magyarok egységes összefogásának kísérleteit). Az 1905—6. évi kormányzati válság hírei az Amerikában élő magyarok egy részét — főleg a „hazafias” egyletek és egyházi közösségek vezetőit — is lázba hozták, felszították Habsburg-ellenességüket és az 1848-as Függetlenségi Párt iránti rokonszenvüket. „El Ausztriától! Éljen a független Magyarország!” — jelszóval Clevelandben 1906. február 27-re nagygyűlésre hívták a magyarokat, amelyen az alakítandó Amerikai Magyar Szövetség célját a következőkben fogalmazták meg: „Az Amerikában élő magyaroknak az Egyesült Államok törvényei, intézményei és szelleme szerint való állandó összetartása, minden igazságtalansággal szemben való megvédése és a szabadságszerető amerikai nép lelkületével és felfogásával megegyező alapon Magyarország függetlenségének minden eszközzel való elősegítése.”

A koalíció uralomrajutásával a hazafias felbuzdulás lelohadt az amerikai magyarok körében is, és az Amerikai Magyar Szövetség csak névleg élt tovább. Aktívabb tevékenységet csak közvetlenül az első világháború után a trianoni szerződés elleni tiltakozásokkal, Magyarország részére szervezett segélyakcióval fejtett ki. Az amerikai magyarok társadalmi, politikai és világnézeti tagoltsága

— nem utolsó sorban az újabb bevándorolt csoportok következtében — az 1930-as évben már annyira elmélyült, hogy az Amerikai Magyar Szövetség ebben az időben még kevésbé reprezentálhatta az Amerikában élő magyarok tömegeit, mint alakulásának idején. Igaz, hogy 1939. évi megújulása idején mögötte sorakozott fel az egyházi és világi egyletek tekintélyes része. Ennek alapján az Amerikai Magyar Szövetség a magyarság nevében nyilatkozott például a revízióról, és a magyarság „hivatalos képviselőjeként” igyekezett szerepelni az amerikai kormánykörök előtt a második világháború éveiben. A Szövetség politikailag és kulturálisan konzervatív szemléletű vezetői nem tudtak szabadulni az irrendentizmus és nacionalizmus hatása alól. Körükben és segítségükkel igyekezett tevékenykedni az Amerikába érkező Eckhardt Tibor, akit azonban fajvédő múltja, későbbi politikai tevékenysége ellenére is, nemcsak a magyar kommunista csoportoktól, de a polgári liberálisoktól is elszigetelt.

A polgári liberális és munkáscsoportok az A. M. Sz.-t a „reakció” központjának nevezték, nem akartak, és nem tudtak vele együttműködni és a Borsly Kerekes György szervezésével megindított „*Függetlenségi Mozgalmat*” támogatni. Úgy látták, mint Jászi Oszkár írta, hogy az egységfronttal Eckhardt Tibor és az Amerikai Magyar Szövetség célja „megmenti az oligarchia számára, ami a düledező régi Magyarországból megmenthető . . . világnézeti és erkölcsi ellentétek közöttünk áthidalhatatlanok.” Csak a háború utolsó idejében az óhaza anyagi megsegítése érdekében kezdett kifermálódni az Amerikai Magyar Szövetségnek más magyar csoportokkal, szervezetekkel valamelyes és rövid ideig tartó együttműködése. A szövetséget egyes vezetőinek kötődése a régi Magyarország társadalmához és ideológiájához, a Szovjet- és szocializmusellenesség a második világháború után hamarosan arra az útra vitte, hogy támogatója lett a fiatal népi demokrácia ellen szerveződő újonnan letelepülő emigráns csoportoknak is, majd aktívan bekapcsolódott a hidegháborús propagandába.¹⁰

Napjainkra az amerikai magyar szövetség — mint a bevándorolt első generáció társadalmi szervezete a későbbi időkben letelepülőkből nyert utánpótlások ellenére is — elöregedett. Az enyhülés légköre a korábbi időszakhoz képest csökkentette a szövetség politikai aktivitásának lehetőségeit. Ezért tevékenysége inkább kulturális feladatokra irányult. Kulturális bizottságának próbálkozásai azonban csak szűk körökre hatnak. Az ifjúság megtartása érdekében született olyan elgondolásaiból pedig, hogy a „magyarságunkból származó szellemi értékeket átplántáljuk az ifjúságba, annak amerikai érzelmei és észjárása szerint”, alig tudott valamit megvalósítani. Mindenesetre a szövetség munkája is benne

¹⁰ Az Amerikai Magyar Szövetség központi titkára (Balogh E. István) 1949-ben, amikor a Szövetség 10 éves működéséről adott áttekintést (az Amerikai Magyar Népszava aranyjubileumi albumában), kiemelte, hogy a „Dunavölgy újjáépítésében hívő szövetségünk nyíltan bevallotta a bolsevik terjeszkedés elleni meggyőződését, akkor, amikor nem volt népszerű erről beszélni, — a háború alatt . . . a kommunista világhatalom Európát és volt hazánkat fenyegető vése ellen a lehangosabban emelte fel hangját” (98. l.).

Az Amerikai Magyar Szövetség igazgatósága az 1948. szeptember 30-án Pittsburgban tartott közgyűlés munkaprogramjának irányvonalát az alábbiakban szabta meg:

1. az amerikai demokratikus eszmékhez hű magyar társadalmi intézmények képviselője és polgártársaink érdekeinek az eredményes szolgálata.
2. A független és szabad Magyarország eszméinek Amerika előtt való felszínre tartása.
3. A világban szétszórta hontalan magyarság védelme, és az Amerikába vándorolhatók ügyeinek az előkészítése és sürgetése.
4. Az amerikai Magyar Segélymozgalom magyar mentőszolgálatának hathatós támogatása.

van a new-yorki „Hungarian Library” létrehozásában, az elmúlt két évtizedben az amerikai egyetemeken felállított magyar tanszékek, „magyar programok” beindításában. Anyagiilag-erkölcsileg támogat több magyar kulturális szövetséget, szervezetet, például az úgynevezett „Magyar Alapítvány”-t, amely elsősorban az amerikai magyar vonatkozású irodalmat, történeti anyagokat gyűjti, és az amerikai magyar tudományos és kulturális élet inspirálásával, eredményeinek méltatásával foglalkozik.

A két világháború közötti időszakban Amerikába települő magyarok egy része a már korábban létrehozott magyar közösségekhez csatlakozott, magyar szervezetekbe lépett be. Az újonnan érkezők frissítést és utánpótlást jelentettek, gyakran át is vették a szervezetek vezetését, és olykor el is tórtették azokat eredeti célkitűzéseiktől és tevékenységüktől. Ilyen felfrissítést hoztak például az 1919-es emigránsok a munkásszervezetekbe, vagy a Horthy-korszak idején kivándorolt egyházi emberek (elsősorban református lelkészek) az Amerikai Magyar Szövetségbe.

Valamennyi később letelepülő magyar csoport azonban igyekezett saját társadalmi, kulturális és politikai igényei, aspirációi érdekében a saját külön közösségeit, annak szervezeteit is kiépíteni.

Igy külön közösségeket hoztak létre a két világháború közötti időszakban letelepedett értelmiségiek, az „1945-ös menekültek”, a „Dipi” magyarok. az 1947—49-ben emigrált polgári ellenzéki csoport és az 1956-os „refugees”. Egyesüleseknek, társadalmi szervezeteiknek különállása kifejezi azokat a társadalmi, világnézeti, politikai és kulturális különbségeket is, amelyek a különböző időszakokban Amerikában letelepedett magyarok között fennállottak.

A két világháború közötti időszakban az Amerikába települteknek nemcsak a száma csappant meg, hanem a bevándorlók társadalmi rétegződése is lényegesen megváltozott. A századforduló paraszti kivándorlása helyett szembeötlőbb az értelmiségiek és a szakképzett munkások letelepülése Amerikában.

Az 1920-as, méginkább az 1930-as évektől bevándorló magas kulturájú értelmiségiek nem találtak közös hangot, nem kerültek közelebbi kapcsolatba a „kulturálatlan”, az „etnikus közösségekben ragadt”, „asszimilálódásra képtelen” paraszt-, munkástömegekkel. Ez az értelmiség már nem igyekezett a magyar kolóniákba települni, munkaköre, érdeklődése nem is tette ezt lehetővé, műveltségénél fogva pedig nem is szorult az etnikus közösségek mankójára. Amerika társadalmi, szociális intézményeinek a fejlődése ugyancsak nem kényszerítette őket olyan önvédelmi, önszegélyezési egyesülésekre, mint a korábbi évtizedekben bevándorolt parasztokat. Általában — mint azt Laura Fermi, a Közép-Kelet-Európából bevándorolt értelmiségről szóló munkájában részletesen elemzi — az értelmiségi bevándoroltakat, főleg a természettudományos képzettséggel rendelkezőket a gyors asszimilálódás képessége és törekvése jellemezte.

A húszas években körükben alakított magyar társaskörök és klubok többnyire rövid életűek voltak. Tartósabb, hatékonyabb szervezeteknek csak a *szabadkőműves páholyok* és az Amerikai Magyar Zsidók Szövetsége bizonyultak. Ez utóbbi széleskörű propagandatevékenységet folytatott a Horthy-rendszer, a fehér terror, az antiszemitizmus ellen, komoly mentőakciót fejtett ki a magyarországi zsidóüldözésekkor, és nagy segítséget nyújtott a második világháború, majd 1956 után az Amerikában letelepedni szándékozó magyar zsidóknak.

Jelentősebb társadalmi mozgalommá szélesült az 1920-as évek végén a szocialista munkásszervezetek által kezdeményezett, a liberális-demokratikusan gondolkodó értelmiségi csoportok és az amerikai magyar zsidók szövetsége, vala-

mint más Horthy-ellenes szervezetek által támogatott „*Liga a Horthyzmus ellen*”.¹¹ A Liga nemcsak a magyar, hanem az amerikai közvéleményt is igyekezett tájékoztatni a magyarországi állapotokról, az antiszemitizmusról, a korszerűtlen feudális maradványokkal terhelt társadalmi rendszer antidemokratikus fasiszta megnyilvánulásairól. Ugyanakkor a Liga a trianoni szerződést is elítélte, és annak békés revíziója mellett foglalt állást.

Az újonnan érkező — főleg humán — értelmiségiek az 1920–30-as években újra és újra megkísérelték a társadalmilag, politikailag és felekezetiileg megosztott magyaroakat kulturálisan összefogni, egységbe tömöríteni.

„Ugyanazon nyelvű, de különböző világnézetű és felekezetű, más-más társadalmi és politikai felfogású egyének közös kapcsolata nem lehet egyéb, . . . mint a kultúra, a szépre és igazra való törekvés szeretete. Egy magyar kultúrkört kívánunk alapítani, egy olyan közösséget és klubot, ahová szellemileg és lelkileg felüldülni és egyben megpihenni jöhet minden magyar, ahol találkozhat barátaival beszélgetésre, eszmecserére, ahol olvashatja a legjobb magyar folyóiratokat és könyveket, ahol méltó módon szórakozhat, és ahol időről-időre tudományos, irodalmi és művészeti előadások és viták fogják szellemi és lelki színvonalát emelni. Ez a magyar közösség sem párt, sem felekezet, sem bármiféle személyi érvényesülés vagy magánérdek szolgálatába nem fog szegődni.” (Felhívás Amerika magyar értelmiségéhez! — megjelent „Az Ember” c. újságban 1929. dec. 7-én.) Ennek a felhívásnak az alapján szerveződött meg az „Ady Endre Társaság”, amely feladatául tűzte a kulturális kapcsolatok ápolását, a kulturális híd szerepét a new-yorki és a pesti magyar értelmiség között. Körében több neves pesti magyar művész megfordult. Nívós irodalmi és művészeti előadásaival, gazdag kulturális programjával vonzó találkozó helyévé és társadalmi szervévé vált a New-York és környéki magyar értelmiségieknek. Az amerikai élet sodró áradata azonban ennek az etnikus kulturális csoportosulásnak is megtörte a lendületét és csak egy szűk kis csoport tartott ki a Társaság mellett.¹²

A szocialista munkásmozgalomhoz tartozó és ahhoz közelálló csoportja (fiatal értelmiségiek, művészek, írók, munkások) az 1930-as évek elején nem kisebb programot tűzött ki maga elé, mint hogy létrehozza a „Magyar Amerika” kulturális központját, megpróbálja megbirkózni a magyar kultúrmozgalmak egységesítésével. Kizárva mindenféle pártpolitikát a haladó magyar kultúra terjesztése érdekében egy kultúrszövetségbe szándékozott tömöríteni intellektuelleket, kispolgárokat és munkásokat. Az 1931-ben megalakult „*Kultúr Szövetség*”¹³ tudományos, művészeti előadások szervezésével, működvelő csoportjával, kiadványaival, tudományos szabadiskolájával¹⁴ tanulmányozására érdemes kulturális

¹¹ A Liga 1927. márc. 17-én alakult, az „Új Előre” szerint az alakuló ülésen 36 egylet 136 delegátussal képviseltette magát. A Liga élén Dr. Büchler Sámuel, a Magyar Zsidó Szövetség elnöke és Gellért Hugó állottak. A Liga adta ki például Bálint Imre: A fasiszmus c. munkáját. Barbusse révén Franciaországon keresztül pénzt és megbízottakat küldött Rákosi, Szántó, Vági és a többiek tárgyalására.

¹² 1942-ben elnök: Vámbéry Rusztem, titkár Hollós József, „Mi néhányan, az Ady Endre Társaság tagjai, akik Ady költészetében látjuk a magyarság legnagyobb lelki örökségét, melynek szelleme fog vezetni a nemzet feltámadásához, összehívjuk New-York magyarjait, amit Ignotus tiszteletére és javára rendezünk” (1942).

¹³ A kultúrszövetség elnöke Greenfield József (a Kossuth Egylet volt elnöke, alelnök Hegedűs Sándor (Központi Egylet elnök), pénztárnoka Varga Sándor volt.

¹⁴ A Tudományos Szabadiskola igazgatója: dr. Hollós József. A kultúrszövetség felhívása ugyancsak a magyarság nagy megosztottságát tanúsítja. Felhívás Amerika magyarságához!

tevékenységet fejtett ki a magyar közösségek sorában, még akkor is, ha a magyar egyetek többségére ennek a szervezetnek a hatása sem terjedt ki.

A második világháború, Magyarország esatlóssága Németország oldalán újabb csoportosulásokra és szervezetek alakítására ösztönözte az amerikai magyarokat, antifasiszta és demokratikus társadalmi és politikai célkitűzéssel.

1941-ben alakult meg a *Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetsége* Vámbéry Ruzstem vezetésével.¹⁵ 1941. decemberi röpiratuk szerint a Szövetség célja „harc a demokráciáért, az emberiségért, tehát a magyarságért . . . Az a magyarság, amiért mi verekszünk, az egész magyar nép, és mind azok az értékek, amelyekkel ez a nép az emberiséget megajándékozta.” A D. M. A. Sz. szervezte az *Új Demokratikus Magyarországi Mozgalom*,¹⁶ amely az amerikai és londoni rádióon keresztül küldte üzeneteit a magyar néphez; 1943. február 14-én pl. nagy népgyűlést és szabadságtüntetést szervezett New York-ban, amelyen a szónokok a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulásáról és a legújabb magyarországi fejleményekről tájékoztatták a résztvevőket, tüntettek Amerika és a Szövetségesek győzelméért, a magyar nép szabadságáért, a rögtönítélő bíróság előtt álló magyar szabadságharcosok megmentéséért.

A kommunistákkal szorosabb egységfrontban alakult meg az amerikai magyarság antifasiszta szervezeteként 1943-ban a *Magyar Amerikai Demokratikus Tanács*, Lugosi Béla magyar művész vezetésével.¹⁷

1943. július 27-én a chicagói országos konferencián életrehozott Magyar—Amerikai Demokratikus Tanács Deklarációja abban jelölte meg a szervezet célját, hogy mozgósítsa a szétszórtan élő magyarságot „a reakció összes erői ellen, és megadhasson minden támogatást Magyarországi demokratikus népmozgalmának, hősiesszövetségesünknek, a magyar földalatti mozgalomnak, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak.”

A Magyar—Amerikai Demokratikus Tanács erőfeszítéseket tett, hogy a magyarság különböző etnikus intézményeit, a Horthy-rendszer fasiszta orientációjának egységes elítélése, a magyarországi demokratikus erők, majd pedig a lerombolt ország, a háborúban sokat szenvedett magyar nép támogatása érdekében összefogja. Az amerikai magyarság történetének egyik kiemelkedő szakaszát jelentették ezek az évek, amikor magyar intézmények — a korábbi ellentéteket

„Magyar Amerikában mindaddig a százfelé húzó pártok és az egyéni hiúságra és anyagi haszonra alapozott vállalkozások, a felvilágosodott amerikai magyarság egybetömörítését lehetetlenné tették. A mind szűkebb területen mozgó és széttagolt intézmények szélesebb kapcsolatok, kulturális vezetés és megfelelő kulturális termékek hiányában egyre-másra pusztulnak.

... Az amerikai magyarságnak, különösen annak szabadgondolkodó részének és a nagy magyar munkástömegeknek régi óhaja egy olyan intézmény alakítása, amely úgy az egyetbe tömörült, mint az egyetelen kívül álló egyéneknek és munkás tömegeknek széles kulturális nevelést biztosítana. Célja ugyanakkor a kultúrszövetségnek egy táborba vonni mindazokat az egyéneket politikai nézetkülönbségeikre való tekintet nélkül, akik a haladás szellemét magukévá teszik” (Kultúrharc, 1931).

¹⁵ Elnök: Vámbéry Ruzstem, később. 1944-ben Jászi Oszkár. Titkár: dr. Terebessy János, Fényes László, Schulz Ignác.

¹⁶ Elnök: Vámbéry Ruzstem, titkár: Faludy György és Doktor István.

¹⁷ Hungarian-American Council for Democracy. Magyar Amerikai Demokratikus Tanács. Vezetősége Honorary President Count Mihály Károlyi, President Béla Lugosi, Stephen Arch. Dr. G. G. Arató, Moses Csomor, Ferenc Földi, Ferenc Göndör, Dr. John Gyetvai, Rev. L. A. Gross, Joseph Hegedüs, Ignác Izsák, Dr. Renee Jonás, Kálmán Kubinyi, Hugo Kormos, Louis Kocsis, Dr. Emil Lengyel, Kálmán Márki, László Nagy Moholy, Julius Macker, Eugene H. Neuwald, Dr. John Perl, Charles Reich, John Román, Dr. Hugo Rony, Louis Vécsey, Peter Zvara.

mellőzve és szemléletkülönbség nélkül — egyetlen nagy szervezetben, az „Amerikai Magyar Segélyakció”-ban munkálkodtak az óhaza támogatásán, jelentős anyagi és erkölcsi segítséget nyújtva az újjáépülő demokratikus Magyarországnak.¹⁸

Az amerikai magyar etnikus közösségekben, szervezetekben a második világháború befejezésével nagy átrendeződés kezdődött. A politikai emigránsok az „1919-sek”, az „októberisták” egy kis csoportja hazatért, hogy közvetlenül vállaljon részt az új demokratikus Magyarország felépítéséből. Nemesak, és talán elsősorban nem is e hazatérők okolhatók azért, hogy közülük egyesek rövid idő után újra csalódottan hagyták el az országot. A második világháború végével nyugatra menekültek sokezeres tömege viszont új társadalmi, más világnézeti és politikai csoportokkal gyarapította az amerikai magyarokat.

Az „1945-ös menekültek” tömegesebb letelepedését Amerikában az 1948. évi ún. Displaced Persons Act (D. P.) törvény nyitotta meg. E törvény alapján nevezték az akkor települő magyarokat „Dipi”-knek. Az új hullám érkezését az „öreg amerikások” munkás és értelmiségi csoportjai ellenérzéssel, sőt gyűlölködéssel fogadták. Az 1945-ös D. P. bevándorlók többsége olyan társadalmi rendszerből jött és olyan ideológiát képviselt, amely elzárta útjukat a korábban letelepedett magyarokhoz.

Az 1944—45-ben nyugatra menekültek csoportjai még Ausztriában megkezdtek társadalmi-politikai közösségeik kialakítását. Létrehozták elsősorban a menekültek gondozása céljából a „Magyar Szolgálat Ausztriában” nevű társadalmi szervezetet, 1946-ban pedig meglakították a „Magyar Szabadság mozgalmat”. Ez utóbbi „mint lelki és szellemi közösség” tömöríteni próbálta „az antibolszevista érzelmű menekült magyarokat pártpolitikai, felekezeti és társadalmi különbség nélkül” a „felszabadulás” érdekében. Első megválasztott vezetője vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc volt. A történelem változásait nem akarván tudomásul venni, Altöttingben országgyűlést tartottak a „legutolsó, 1939-ben minden idegen befolyástól mentesen titkos választás útján alakult országgyűlés” folytatásaként, amelynek „mandátumát a békeszerződésig meghosszabbították”. Az altöttingi „országgyűlésen a törvényhozás 56 tagja vett részt, a felső ház elnökeinek elnöklete alatt Országos határozatokat” hoztak. Az „országgyűlés elítélte a vörös terrort, tiltakozott a párizsi békediktátum ellen, leszögezte, hogy a magyar királyság ezer év óta a Nyugathoz tartozott, és a jövőben is a Nyugattal akar haladni, végül kormánykeretet alkotott azzal, hogy ha a helyzet megérik, a kor követelményeinek megfelelően széles alapokon biztosítsa mint ideiglenes kormány az alkotmányos átmenetet.”¹⁹ A „Katholikus Magyarok Vasárnapja” c. amerikai lap tájékoztatása szerint a Dipi magyarok Amerikába érkezését erős szervezkedés követte. „Nap nap után jelentkezik a magyar élet itteni területein

¹⁸ Persze hamarosan felbomlott az Amerikai Magyar Segélyakció is: kiéleződtek az ellentétek az Amerikai Magyar Szövetség tagjai és a baloldal között. Más segélyszervezetek: American Committee for Hungarian War Refugee. Save the children of Hungary.

¹⁹ Az 1944—45-ös emigráció történetét dezséri Bachó László alezredes írta meg kb. 1200 oldalas kéziratban. „Szemelvények az emigráció történetéből 1944—45” c. munkájából idézünk. Az Amerikai Magyar Kiadó adta ki 1955-ben. Az ausztriai és németországi táborkból hazatérni nem akaró „menekültek”, emigránsok szétszóródása a világba 1947-tel kezdődött. A jobboldali vagy szélsőjobboldali exponáltabb személyiségek útjukat Nyugat-Németországba, Spanyolországba és Dél-Amerikába vették. Az Egyesült Államokban ezeknek letelepülése ellen az amerikai társadalmi szervezetek — magyarok vonatkozásában — elsősorban az Amerikai Magyar Zsidók Szövetsége — igyekeztek akadályokat gördíteni.

az újabb törekvések, csoportosulások egész sora. Mindenki megy, mindenki szervez, mindenki népet gyűjt egy-egy kibontott zászló alá. A baj legtöbbször az, hogy maholnap nem lesz kit megszervezni és a szervezők rájönnek arra, hogy legokosabb dolog az lesz, ha önmagukat próbálják megszervezni.”

A „nemzeti emigráció” csoport szervezetei és társadalmi közösségei a csődbejutott konzervatív, revizionista és szélsőjobboldali szemléletet képviselték és konzerválták, társadalmi érintkezéseikben pedig az „úri Magyarország” „jobb köreinek” zártágát őrizték. Szervezeteik,²⁰ közösségeik elszigetelődtek nemcsak a korábbi időkben letelepedett magyarok közösségeitől, hanem az utánuk érkező újabb csoportokétól is.

A „Dipi” bevándorlók más rétegei, a magasan kvalifikált értelmiségiek külön közösségekbe, politikával közvetlenül nem foglalkozó kulturális és társadalmi szervezetekbe tömörültek, vagy pedig igyekeztek minél távolabb kerülni magyar közösségektől, szervezetektől. Szakmai eredmények clérésére törekedtek. Kiváló, világszerte ismert, vagy elismert szakemberek kerültek ki közülük, akik azonban megundorodva a politikai csörtetők lármájától, félrehúzódtak minden politikától, hidegháborútól, és egyedül a szellem és a szaktudás területén igyekeztek használni népüknek és az emberiségnek.²¹

Azok, akik az országot az 1947—49 közötti időkben elhagyták — a polgári ellenzéki politikusok is — hosszabb-rövidebb nyugat-európai tartózkodás után többségükben Amerikában telepedtek le. A politikusok emigrációjuk első időszakát nyilatkozatok adásával, „leleplező” cikksorozatok és könyvek írásával töltötték.²² Az új körülményeknek megfelelően igyekeztek azonban kialakítani politikai tevékenységük kereteit is. Néhány pártvezér kezdetben saját pártjának újrafelépítését kísérelte meg emigrált politikus társai köréből, — nem sok eredménnyel.²³ Mások a már meglevő magyar etnikus intézményeket (pl. az Amerikai

²⁰ Néhány jellegzetesebb társadalmi-politikai szervezet, amelyet a „nemzeti emigráció” Amerikában létrehozott: Magyar Felszabadító Bizottság (alapította vitéz Kovács Gyula); Magyar Harcosok Bajtársi Szövetsége; Kard és Kereszt; Actio Hungarica — Magyarok Mindszenthy Mozgalma (1951; Orbolyim Lajos v. csendőrezredes); Amerikai Erdélyi Szövetség (elnök: gróf Teleki Béla); Magyar Piaristák Diákszövetsége; Magyar Tudományos Társaság, előbb Nemzetiségpolitikai, Társadalomtudományi és Közvéleménykutató Intézet, igazgatója Szász Béla; Széchenyi István Társaság; Amerikai Magyar Irodalmi és Történelmi Társaság. Magyar Keresztény Népmozgalom (elnöke Közi Horváth József Amerikai Magyar Cionisták Federációja, Magyar Zsidók Világszövetsége.

²¹ *Marschalkó Lajos*: Semleges Magyarországot! című munkájában ír a szakembereknek az emigrációtól való eltávolodásáról. Az 1944—45-ös emigráció végzetes hibájának és csődjének látja (1955-ben), hogy „tiz hosszú éven át nem az igazság, hanem az álmok után futott!” Olyan új háborúban reménykedett, amelynek következtében Magyarország felszabadul és „a Duna korzón kedélyes texasi boyok fognak udvarolni a rangjukban, címükben, eleganciájukban visszaállított egykori méltóságos DIPI asszonyoknak” . . .

A magyar emigráció végzetes csődjét az okozta, hogy szüntelen politikai síkon kívánt eredményeket elérni. Ez már csak azért is végzetes volt, mert beleértve a legjobb szándékúakat is — egy hetvenedrangú politikai garnitúra működött! 4. 1.

²² *Nagy Ferenc*: The struggle behind the Iron Curtain 1948. New York.

Cikksorozata: Az „Illustrie”-ben, a „Reader Digest”-ben.

Sulyok Dezső: Zwei Nächte ohne Tag. 1948. Zürich.

Kovács Imre: Im Schatten der Sowjets. 1948. Zürich

Pfeiffer Zoltán cikksorozatát az „International News Service” rendelkezésére bocsátotta.

²³ Peyer Károly a Magyar Szociáldemokrata Pártot (első kongresszusát 1948. okt. 8-án tartották);

Sulyok Dezső a Magyar Szabadság Pártot, még 1947-ben Ausztriában, kibővítve a volt Kisgazda Párti képviselők csatlakozásával; Magyar Paraszt Szövetség Emigrációs Szervezete Nagy Ferenc vezetésével, Országos Magyar Faluszövetség (1952-ben újjáalakult az USA-ban) stb.

Magyar Szövetséget) igyekeztek működési terepként felhasználni. Részint azok az ellentétek, amelyek a különböző időkben letelepedett magyar csoportokat s ennek megfelelő intézményeiket megosztották, részint azoknak az éveknek a nemzetközi politikai szituációja azoknak a törekvéseknek kedveztek, amelyek arra irányultak, hogy az amerikai hivatalos körök érdekeivel összhangban a polgári ellenzéki politikusok egy közös politikai szervezetbe tömörüljenek. E közös politikai szervezet 1948-ban Amerikában a *Magyar Nemzeti Bizottmány formájában* alakult meg,²⁴ amely alapítóinak nyilatkozata szerint „a kommunisták és a nyilasok kivételével magában foglalja az összes demokratikus pártokat és politikai személyeket”. A Magyar Nemzeti Bizottmány lényegében ellenkormányának tekintette magát, amely „a magyar nemzetnek érdekeit védi, álláspontját képviseli mindaddig, míg a mindenható segítségével az önrendelkezési joga helyre nem áll . . .”,²⁵ feladatául és céljául az elnémított nemzet képviselőtén kívül a szétszóródott magyarság gondozását, szellemi és politikai irányítását tűzte ki.²⁶

Mivel — ugyancsak saját nyilatkozatuk szerint — „az új emigrációk sorra abba a helyzetbe kerültek, hogy mint elnyomott nemzetük politikai képviselői, beleilleszkedhettek a saját nemzetük területére is kiterjedő nagyhatalmi politikába s azt a maguk erkölcsi és politikai erejükkel reprezentatív módon segíthetik”,²⁷ a Magyar Nemzeti Bizottmány is Amerika nagyhatalmi politikájának függvényeként és eszközeként tevékenykedett, azzal összhangban működött.

A Magyar Nemzeti Bizottmány — később, az 1956 utáni átszervezés után: „Magyar Bizottság” — munkájának részletezése nem e tanulmány keretébe tartozik. Csak röviden utalhatunk arra, hogy nyilvános működésének fő területe — akárcsak más hasonló kelet-európai emigráns bizottságoké — a Szabad Európa Rádió és Kiadóvállalat lett, amelyet 1949-ben a „National Committee for Free Europe” irányításával Amerika azzal az indokolással hozott létre és finanszírozott, hogy „segítsen azokon a demokratikus politikusokon, akik a Kelet-Európában uralkodó kommunista elnyomás elől ide menekültek az Egyesült Államokba”.

²⁴ 1948. júl. 21-én alakult meg a New York-ban kibocsátott felhívás alapján.

Elnöke: Varga Béla, alelnökök: Auer Pál, Dombay János, Nagy Vince. Végrehajtóbizottság elnöke: Varga Béla.

Tagok: Bakách-Bessenyei György, Eckhardt Tibor, Fábíán Béla, Közi Horváth József, Nagy Ferenc, Peyer Károly, Pfeiffer Zoltán.

Bizottságok:

Belügyi és menekültügyi bizottság: Elnök: Közi Horváth József, Alelnök: Hennyey Gusztáv.

Honvédelmi bizottság: Elnök: Eckhardt Tibor.

Ipari és munkaügyi bizottság: Elnök: Peyer Károly, Alelnök: Hajdu-Német Lajos

Igazságügyi és tájékoztatásügyi bizottság: Elnök: Pfeiffer Zoltán, Alelnök: Kovács Imre.

Külügyi bizottság: Elnök: Bakách-Bessenyei György

Gazdasági bizottság: Elnök: Nagy Ferenc, Alelnök: Acsay László

Társadalompolitikai bizottság: Elnök: Fábíán Béla, alelnök: Nyirjessy Sándor

Vallás- és közoktatásügyi bizottság: ügyeinek ideiglenes ellátására — az elnök vezetése alatt — Barankovics István kapott megbízást. Alelnök: Vatai László.

Igazoló- és összeférhetetlenségi bizottság: Elnök Peyer Károly, Tagok: Czermann Antal, Közi Horváth József, Nagy Ferenc, Pfeiffer Zoltán.

Fennállásának ideje alatt a végrehajtóbizottsági tagok változtak, mint ahogy módosult a Nemzeti Bizottmány tagjainak összetétele is.

²⁵ *Nagy Ferenc*: Mit akar a Magyar Nemzeti Bizottság? Amerika Hangja — rádió előadás, a beszédet közölte a Nyugati Hírnök emigráns lap 1948. okt. 8.

²⁶ A Magyar Nemzeti Bizottmány c. cikk. Az Amerikai Magyar Népszava aranyjubileumi naptárában 1948. 35—36. l.

²⁷ Nagy Ferenc beszédéből ugyancsak Nyugati Hírnök. 1948. okt. 8.

A Szabad Európa lett tehát központja annak a propagandahadjáratnak, amelyet Amerika az emigráns csoportokon keresztül a szocializmust építő országok ellen vezetett. A Magyar Nemzeti Bizottmány tagjainak ilyen irányú szereplése eléggé közismert. Kevésbé ismeretesek viszont belső válságai, más emigráns csoportokkal (pl. az 1945-ösökkel) való ellentétei, tagjai közt dúló személyi harc, az emigrációs marakodások, amelyek a Nemzeti Bizottmányt is megosztották, az egyes csoportokat egymás rágalmazásának központjává tették és elősegítették ennek az emigrációnak kifáradását, morális szétzüllését. (Erre vonatkozóan sok adat található Sulyok Dezső, Kovács Imre, Kállay Miklós, Borbándi és mások cikkeiben.)

Sokat támadták a Nemzeti Bizottmányt magyar emigráns körökből amiatt, hogy nem tudott létrehozni nyílt és demokratikus szervezeti és működési rendet, amit az emigráns közvélemény joggal megkíván; „hogy nincs a Bizottmányunk komoly programja, ami koncepcióra és tervszerű munkára vallana, sem külpolitikai, sem külügyi propaganda, sem békeszerződés, sem a legfontosabb elvi jelentőségű belügyi alapkérdések, se katonai kérdések terén.”²⁸ A Bizottmány a bírálatok ellenére sem hozott működésének nyolc éve alatt (1948—1956 között) nyilvánosságra még egy ideiglenes ügyrendet sem. Tényleges tevékenységéről, pénzügyeiről az emigrációs nyilvánosságot sohasem tájékoztatta. Nyilatkozatai pedig általánosságban mozogtak, és változtak a nemzetközi helyzettel, magának az időnek a múlásával, és a bizottmányi tagok „átcsoportosulásaiival” is. Ami a bizottmányi tagok és magát „demokratikus emigráció”-nak nevező más csoportok társadalmi és politikai szemléletében többé-kevésbé közösnek és állandónak mutatkozik, az a magántulajdonon alapuló társadalmi rendszer szükségességének hangsúlyozása — polgári demokrácia keretében — Magyarországon, a köztulajdonon alapuló szocializmusnak, a marxizmusnak elutasítása, külpolitikailag az erős szovjetellenesség, „a szabad nyugati világhoz” való orientáció szükségességének bizonygatása. Kezdetben Magyarországnak egy szovjet—amerikai háború során történő közeli fegyveres felszabadításában reménykedtek, és belső zavargások szításának tervezeteiben, majd a „békés” felszabadulás, a lassú, fokozatos átmenet lehetőségeiben, és a „fellazítás” irányába való munkálkodásban.

A Magyar Nemzeti Bizottmány igyekezett kiépíteni szervezeteit Amerikán kívül más országba emigrált magyarok körében is.²⁹

A különböző emigráns csoportoknak, sőt a Bizottmány egyes tagjainak megnyilvánulásaiból is egyértelműen az derül ki, hogy a Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottságának a külföldi magyarok körében nemesak hogy nem volt tömegbázisa, hanem egyenesen népszerűtlen volt. A magyar közösségekkel való szorosabb kapcsolat kiépítésére tulajdonképpen a Bizottmány nem törekedett, és gyakran szemére is vetették, hogy nagyon súlyos hibát követ el azzal, hogy túlságosan semmibeveszi az emigráns tömegeket. Különösen az 1945-ös, ún. „nemzeti emigráció” körében érzékelhető kezdettől fogva erős Bizottmány-ellenesség,

²⁸ Kik vagyunk? Mit akarunk? A Magyar Keresztény Népmozgalom elvi és gyakorlati katejának tervezetében a new yorki Magyar Nemzeti Bizottmányról. O. Sz. K.

²⁹ A Magyar Nemzeti Bizottmány külföldi képviselői 1950-ben: Argentína: Bobrik Arno; Ausztria: Bartók László; Benelux államok: Auer Pál; Brazília: ifj. Horthy Miklós; Canada: Vladár Emil Imre; Chile: Rosthy Forgách Ferenc; Egyiptom: Páthy László; Franciaország: Auer Pál; Mexiko: Hollán Sándor; Nagybritannia: Baranyai Lipót, állandó helyettese: Ullein-Reviczky Antal; Németország: Henyey Gusztáv; Olaszország, Szentzék: Apor Gábor; Portugália: Bartheldy Tibor; Spanyolország: Marosy Ferenc; Svájc: Bartók László.

de a régi amerikai közösségekkel sem épült ki érdemleges kapcsolat. A Bizottmány belső ellentéteinek, az emigrációs marakodásoknak a nyilvánosságra kerülése hamar lelohasztotta a Bizottmány iránt kezdetben megmutatkozó várakozásokat is, és a magyar közösségektől méginkább elszigetelte őt.

Először a „45-ösök” és a belső ellenzék, majd az „56-osak” támadták a Bizottmányt, és mutattak rá életképtelenségére, arra, hogy az amerikai politikai körök által „mesterségesen fenntartott szervezet”.³⁰

Az 1956–57-ben külföldre távozók közösség- és szervezetkialakításainál hasonló irányvonalak mutatkoznak, mint amelyek megfigyelhetők az 1920–30-as évektől letelepülő csoportoknál. A többség hamar eltávolodott a politikailag aktív szervezetektől (esetleg ezeket már kezdetben kikerülte), és vagy a már korábban települt helyi magyar közösségek és szervezetek felé orientálódott — amelyek társas és kulturális célokat képviseltek direkt politikai aspirációk nélkül —, vagy minél gyorsabban megszakított mindennemű kapcsolatot magyar intézményekkel, közösségekkel, és igyekezett közvetlenül az új nemzet közösségeibe integrálódni.

A politikailag aktív kisebbség mozgásában vagylagosan ugyancsak a szokásos tendenciák mutatkoznak; részint a hozzájuk szemléletileg közelálló, már meglévő szervezetekkel „fuzionáltak”, törekedtek azok keretein belül saját célkitűzéseiket érvényesíteni; részint létrehozták a saját külön szervezeteiket. Az „1956-osak” szervezetei, mint tipikusan értelmiségi tömörülések, inkább „internacionalista” keretekben épültek ki: igyekeztek bevonni szervezeteikbe a különböző országokban letelepedett magyarok közül is az azonos vagy hasonló szemléletet

³⁰ A különböző emigráns csoportok jellegzetes bírálatai a Magyar Nemzeti Bizottmány működéséről:

„A magyar emigrációval kapcsolatunk nehézkes és hiányos. Napról-napra nehezebb a helyzet. Nagy köztünk a széthúzás. Magukkal hozták az egymást-marcangolást.” Ld.: *Kállay Miklós: Levél magyar ügyben*. 1955. New York. A Bizottmány bírálata rímbeeszedve a Pásztor-tűz évkönyvében 1954-ben — az 1945-ösök részéről:

Kos hava a bizottmányi gondok jegyében

Bizottmány portáján, ha szétnézünk néha.
Látjuk, hogy „egysége” áprilisi tréfa.
Van neki jobb szárnya, van neki balszárnya.
Eckhardtja, Peyere, és — Varga Bélája.

Piszlicsár ügyekben rengeteg a vita.
Csak arról nem szólnak, hol az alaphiba.
Szóval, a Bizottmány komplikált egy holmi.
Rajta még egy kos sem tud kiokosodni.

...Az amerikai Nemzeti Bizottmány, a hidegháborús lakájság és a free-europás kamat gyarmat-politika kiszolgáló hada nem az a társaság, amellyel akár a legkisebb moszkvai ügynöknek is érdemes volna szóbaállni. Ezek épp annyira a magyar nép érdekeivel állanak ellentétben, mint Rákosiék, vagy Nagy Imrécék. Abszolúte megbízhatatlan minden eddigi, idegen ügynökségek, kémiszolgálatok hálózatába keveredett emigrációs szervezet is. (*Marschalkó Lajos: Semleges Magyarországot! Javaslat az emigrációs politika új iránya érdekében*. Kiadja a Hídfő 1955. decemberében, emigrációjuk tizenegyedik esztendejében).

1956 utáni bírálatait a sok közül:

„A magyar forradalommal nemesak a magyar, hanem a társemigrációk politikai képviselői is válságba kerültek... Nem tudtak haladni az idővel, részben kiöregedtek. Halálos unalomig tartó ismétlések és főleg — tisztelet a kivételnek — a rendszeres munkától való elszakadás, a mások munkáját is megölő, meddő kritika asztaltársasággá alakította őket. (A Magyar Keresztény Demokrata Unió Központi Bizottságának adott jelentésből. Varga László. 1958?)

vallókat, vagy azonos társadalmi csoporthoz, szakterületekhez tartozókat. (Jellegzetes példa erre „a külföldön élő magyar írók szövetsége, Petőfi kör” stb.)

Az „1956-osak”-nak az Egyesült Államokban alakult jelentősebb szervezetei közül az elsők közt kell említeni a „Magyar Szabadságharcos Szövetség”-et,³¹ amely Király Béla vezetésével jött létre. Az eredeti elképzelések szerint a Magyar Szabadságharcos Szövetség valamiféle „csúciszerv” lett volna az emigráció szélesebb rétegeinek, új szervezeteinek egyesítésére. Ennek a szervezetnek a működését is a belső viszályok, egyéni becsvágyak kielégítésére való törekvés, a különböző csoportok vetélkedése jellemezték, majd a Szövetségben „a teljes meghasonlás” következett be.

„Amerikai Magyar Egyetemisták Szövetsége” néven külön szervezetet hoztak létre Amerikában az 1956-os diákok. „A Szövetség célkitűzése az Egyesült Államok területén élő magyar és magyar származású érettségizett, egyetemi tanulmányokat folytató, vagy folytatni szándékozó fiatalok összefogása, közös szövetségbe tömörítése, képvisellete, valamint érdekeik védelme” volt.

Érdekes például, hogy a Diákszövetség a diákok közvéleménye alapján a magyar emigrációs politikától való teljes elzárkózást hirdette, és a régi csoportok közül csupán azokkal kerestek kapcsolatokat, amelyek kulturális vagy szakmai tevékenységet folytattak. Az elzárkózás oka, hogy „kiábrándítóan hatott rájuk az a hang, amit Camp Kilmerben olyan személyektől hallottak, amit az ott hivatalos alkalmazásban levő Andreánszky Károly nyilas szervező, vagy olyan sajtótermékekből ismertek meg, mint a későbbi általános kívánságra a táborból kitiltott Szabad Magyarország című lap. Megtanulták, hogy a politikával nem foglalkozó jószándékú és segítőkész emigráns tömeg nevében gyakran olyan hivatalos politikuskok nyilatkoznak, akik szóval a kossuthi emigrációt emlegetik, de valójában egyetlen gondjuk korábbi kiváltságaik visszaállítására, s akiknek az itt élő magyarok csoportjaihoz sincs kapcsolatuk, nemhogy az otthon élő néphez.”³²

New Yorkba tette át székhelyét hamarosan az 1957 elején Strassburgban alakult Forradalmi Tanács³³ is, ahol „Szabad Magyarország Nemzeti Képviselése” néven³⁴ a Nemzeti Bizottmány-nal fuzionálva akarták létrehozni Magyarország nemzeti képviselőt minden olyan párt részvételével, „amelynek otthon létjogosultsága van”. A kísérlet azonban nem sikerült. A különböző világnézetű, ellentétes szemléletű hatalmi érdekcsoportok nem tudtak megegyezni, és 1957

³¹ A Magyar Szabadságharcos Szövetség alkotmánytervezetéből: „Mi, a Magyar Nemzeti Demokratikus Forradalom férfiai és leányai mindnyájan, akik függetlenséget és alapvető szabadságjogokat kívánunk népünknek, a Magyar Szabadságharcos Szövetségbe tömörülünk.” Feladatunk „a Magyar Nemzeti Demokratikus Forradalom céljainak megvalósítása, Magyarország számára az Egyesült Nemzetek alapokmányában előírt függetlenség alapvető szabadság- és emberi jogok visszaállítása” — a szovjet csapatok magyar földről való kivonása, szabad választások, bármilyen idegen állam beavatkozása nélkül; a célok megvalósulása után ezek fenntartásának biztosítására a Szövetség a felszabadult hazában tovább folytatja működését, — addig is a Szövetség „a világ szabad kormányai segítségével a világközvélemény erkölcsi nyomását igyekszik kiváltani a Szovjetunióval szemben.” (O. Sz. K.)

³² Papp László: Öt év Amerikában. Az Egyesült Államokban tanuló magyar diákság élete. Új Látóhatár. 1964. 477—478. l.

³³ Alakuló kongresszus Strassburgban, 1957. jan. 5—6—7-én. A „Forradalmi Tanács” háromtagú elnöksége: Király Béla, Kéthly Anna és Kővágó József. Az Intéző Bizottságokban képviselőt nyert a Kisgazdapárt, a Petőfi Párt, a Munkástanácsok és Szakszervezetek, a Fegyveres erők és a Parasztszövetség.

³⁴ A Forradalmi Tanács elnevezést a régebben Amerikában élő „tanácsadók” javallatára hagyták el, nehogy a „forradalmi” szó ellenszenvet váltson ki az amerikai polgárokból.

decemberének végén a hosszantartó és eredménytelen tárgyalások után a Nemzeti Képviselőt helyiségét — elég súlyos tartozások kifizetése után — becsukták.

Újabb tárgyalások után a Nemzeti Bizottmány átszervezésével, egyes bizottmányi tagok kihagyásával, „56-osak” és „47-esek” fúziójával alakult meg a *Magyar Bizottság*, amely napjainkban egy szűkkörű, kifáradt, reménytelen, Amerika által mesterségesen fenntartott és pénzügyileg finanszírozott csoport.

1963-ban Sulyok Dezső megírja „A magyar emigráció szerencsétlensége” c. röpiratát, amelyben felsorolja a Szabad Európával társult demokratikus emigráció bűnlajstromát, és úgy beszél a Magyar Bizottságról, mint a „Free Europe Committee által kitarított emigráns frakció”-ról, „amely már ma is a magyar emigráció legnagyobb szerencsétlensége és a jövőben a magyar élet fejlődésének legnagyobb veszedelmévé válhatik”.

Az 1956-osak szervezetei szemléletük alapján már az első percektől kezdve differenciálódtak. Mégis főbb és jellegzetesebb irányzataik — programjuk illetve nyilatkozataik szerint — „a magyar nép szellemi mozgalmainak, elsősorban a forradalom által kifejezett szellemi és politikai törekvéseknek a folytatója kívánnak lenni. Feladatukat a blokk-politikán kívül álló magyar semlegesség és a két ellentétes társadalmi rendszer között a harmadik út megvalósításában látják. Célul tűzik ki a világ haladó értelmiségéhez fűződő kapcsolatok elmélyítését, hogy a tapasztalatok kicserélésével közösen találják meg az elnyomott népek békés felszabadulásának és felemelkedésének közös útját.”³⁵

Az emigráns „betegségek”, a belső ellentétek, marakodások, a talajtvesztettségből is táplálkozó morális zuhlás az „56-osak” szervezeteiben is hamarosan eluralkodtak. Az 1960-as évek elején az „56-osok” egy csoportja, mivel „a magyar nemzet külföldi képviselőt rossznak és hivatása betöltésére alkalmatlannak tartotta, New York-ban „*Magyar Október 23. Mozgalom*” néven újabb szervezetet alakítottak, amelynek programjáról még Sulyok Dezső is (aki e mozgalmat támogatta) csak nagy általánosságokat tudott mondani. Azt, hogy „ez a szervezet azt vindikálja magának, hogy magára vállalja és teljesíti azokat a nagy feladatokat, amelyek ma a magyar emigrációban Csáky szalmájaként senkinek sem képezik gondját”. „Nem rezignálunk és nem riadunk vissza, mert tudjuk, hogy vállalkozásunkban a tét óriási, meg kell fordítanunk a magyar emigráció szerencsétlenségét.”³⁶

A megfordítás azonban sem nekik, sem más csoportoknak nem sikerült, és napjainkra valamennyi amerikai magyar politikai csoportosuláson beteljesülőben van az emigrációk sorstörvénye: a kifáradás, szétszóródás. Ezt ma már közülük is csak néhány élettől elszakadt, önmagát ámitó emigráns nem látja, és egyre gyakrabban hangzik fel a csőd keserű beismerése körükben. „A magyar emigráció — a clevelandi Magyar Találkozó (1965) elhangzottak szerint — olyan általános szétesettségben van, hogy rövidesen mind a három nemzedék felmorzsolódhat: a nemzeti alapon álló emigráció még munkaközösséget sem tudott alapítani; a reménytelenség az »56-os« emigrációt is hatalmába kerítette.”³⁷

³⁵ Petőfi Kör nyilatkozata Új Látóhatárban. Lásd még A Magyar Írók Szövetsége külföldön 1958. évi közgyűlésének anyagát. O. Sz. K.

³⁶ Sulyok Dezső: A magyar emigráció szerencsétlensége. 1962. 39—40. I. O. Sz. K.

³⁷ Magyar Találkozó Krónikája. 1965. O. Sz. K. Számos más megnyilatkozás ugyancsak a csödről, a szétesettségről tanúskodik. „Fogyunk, haldoklunk. Egyházaink, intézményeink, egyesületeink ebek harmincadján. Szavak még vannak bőven, de ezek az egyik fülön be a másikon ki. A sok figyelmeztetés, jó tanács süket fülekre talál, mint a gazdátlan kivert ablakú házon a

2. Az egyházak

Az egyletek mellett az egyházak alkották az etnikus közösségek másik tartóoszlopát. A bevándorló csoportok mindenekelőtt egyházaikat igyekeztek változatlan formában az új hazába átplántálni. Amerikában szinte valamennyi etnikus közösség kialakítása egyházak szervezésével indult meg. A közép- és kelet-európai bevándoroltak körében a betegsegélyzők alapítása esetenként megelőzte ugyan egyházi közösségek létrehozását, de a legtöbb bevándorlót soraikból is az egyházi közösségek szervezése ösztönözték tevékenységre.

Az amerikai kivándorlások történeti irodalma megállapítja a hitélet jelentőségének csökkenését a bevándoroltak körében. Az értelmiségiek gyakran szabadgondolkodóvá váltak, de gyöngült a templomokhoz szokott parasztok erős vallásossága is. Más megfigyelők szerint viszont az új környezet idegensége, a bizonytalanság szorongató érzése — különösen a közép-kelet-európai parasztok körében — a vallásos érzelmek erősödését váltotta ki. A két ellentétes vélemény azonban abban mégis megegyezik, hogy az egyházaknak, mint az etnikus közösségi élet keretének, intézményének a szerepe növekedett. Az egyszerű bevándorlókban erős vágy élt az otthon megszokott liturgia, az anyanyelven tartott prédikációk, éneklés, imádság, és az egyházi közösségi élet egyéb mozzanatai iránt.

Házasság, születés, temetés alkalmával és az ünnepeken különösen érezték a bevándorlók a megszokott egyházi közösségek hiányát.

A magyarországi kivándoroltak egyházi közösségeiket már az 1890-es években kezdték kialakítani. Szervezkedésüket — mint említettük — gyakran az ún. templom-egyletekkel indították, ezeknek keretében gyűjtöttek pénzt, hogy maguknak papot hívhassanak és templomaikat felépíthessék.

A közép- és kelet-európai kivándorlók azon törekvéseit, hogy saját egyházi közösségeket hozzanak létre, ösztönözte a már korábban bevándorolt népcsoportok megerősödött egyházi szervezeteinek példája is. Így a református magyar kivándorlók körében először jelentkezett az igény egyházi közösségek kialakítására. A rendszeres missziós munkát a „The Reformed Church in the United States”-nak nevezett német eredetű református egyház kezdte 1890-ben, később — 1903-tól — bekapcsolódott a belső misszióba az angol—skót eredetű „Presbyterian Church” is. E két nagy amerikai egyház támogatása és gondnoksága alatt szerveződtek az első egyházi közösségek, hívtak Magyarországról lelkészek és épültek templomok.

Az első magyar református egyházi közösség 1891-ben alakult Clevelandben. 1894-ben építették fel templomukat az „East Side”-on, a bevándorolt magyarok fő telephelyén. Ugyancsak Clevelandben szerveződött az első római katolikus egyházi közösség is, templomukat 1893-ban szentelték fel. Az első magyar református templomot a pittsburgi magyarok építették fel 1892. október 23-ára, Kovács János lelkész vezetésével.

---

szél ki-be, lassan de biztos romlás felé mindenképpen. A szavak elhangzanak, mint a szép muzsikaszó, de tettek . . . tettek azok hiányoznak” . . . Dr. Zsolnay Mátyás: Magyar kötelesség, mindenhol mindenkor. 1969. Cleveland. O. Sz. K.

„Aki emigrációs életünk mai sivár helyzetében nem érez lelkiismeretfurdalást azért, hogy szétesetten, szétverten tengődünk, akit nem fojtogat a keserűség, hogy férfiak, akik ország vezetésére vállalkoztak, nem tudják egymást megtalálni, az csak önmagát látja, önmaga írását olvassa, önmaga beszédét hallgatja és így alig alkalmas arra, hogy a nagy türelmet, bölcsességet és áldozatot igénylő közös munkában résztvegyen.” (Varga László: Jelentés a Keresztény Demokrata Unió Központi Bizottságának. O. Sz. K.)

Az egyházi közösségek kialakításában a legnagyobb buzgósággal a reformátusok tevékenykedtek. Nemesak azért, mert az első bevándorlók nagyobb csoportjai Bodroghöz református vidékeiről származtak, hanem azért is, mert a református egyház „nemzeti” jellege erőteljesebben igényelte az etnikus kereteket. 1900-ra már hat magyar református gyülekezet szerveződött Amerikában.

Az egyházi közösségek etnikus arculata valamennyi vallásfelekezethöz gyorsan kirajzolódott. Kezdetben a Magyarországról Amerikába szakadt munkás-emberek még nem nagyon határolták el magukat nyelvi vagy nemzetiségi hovatartozás szerint egymástól. Első egyházi közösségeiket mind a katolikusok, mind a protestánsok más magyarországi nemzetiségekkel összefogva építették ki (legtöbbször szlovákok és magyarok). A közös egyházi szervezetek azonban az etnikus elkülönülés, a „nemzeti” érzelmek felszítása során rövidesen felbomlottak.

Az etnikus tradíciókat, szokásokat elsősorban és legerőteljesebben az egyházak képviselték, tartották ébren. Az egyházi intézmények kötötték a bevándoroltakat legszorosabban eredeti hazájukhoz, nemzeti közösségeikhez. Az óhaza is elsősorban ezeken az intézményeken keresztül közelítette meg a kivándorlókat és igyekezett hatni rájuk. A magyar kormányzati szervek az első világháború előtti időszakban az amerikai kivándoroltak „gondozására” az egyházi szervezetekkel való kapcsolatok kiépítésén keresztül törekedtek. A Monarchiából kivándorolt nemzetiségeknek Amerikában kibontakozó nemzeti mozgalmi eléremélték gátat emelni — tegyük hozzá, eredménytelenül — magyar szempontból megbízható, lojális papok küldésével és támogatásával. Számontartották az egymás után alakuló magyar egyházi közösségeket is és ezek tekintélyes részét erős nemzeti kötődésük következtében sikerült a század első évtizedében a magyar egyházi hatóságok közvetlen felügyelete alá szervezni. Ez a tevékenység, amely az ún. „magyar akció” egyik része volt, megosztotta az amerikai magyar egyházi közösségeket „csatlakozottak”-ra és „nem csatlakozottak”-ra, és tovább mérgeztette a már amúgyis elburjánzó vitákat és ellentéteket az amerikai magyar református egyházi szervezetekben.³⁸

A húszas évek elején az ún. „Tiffini egyezmény” keretében az anya-egyház — a magyarországi Egyetemes Református Egyház — korábban csatlakozott amerikai magyar református egyházakat elbocsátotta, s ezek többségükben az amerikai „Reformed Church”-be tagozódtak be. Mások viszont függetlenítették magukat és a „Független Amerikai Református Egyház” szervezetébe tömörültek. Az amerikai magyar református egyházak hovatartozás szempontjából napjainkig is megoszlanak, mert az ismételt egységesítési kísérletek nem vezettek eredményre.

Papi teendőket az amerikai magyar egyházi közösségekben vagy olyanok vállaltak, akiket a missziós tevékenység lelkesített, vagy olyanok, akiknek valamilyen oknál fogva tanácsosabb volt az országot elhagyni. Így az alakuló amerikai magyar egyházi közösségek papi gárdája, részint magasan kulturált és szociális érzékkel rendelkező kiemelkedő személyiségekből, részint hivatásukat érdemben képviselni nem tudó egyéniségekből verbuválódott.

Valamennyi etnikus csoportnál — nemesak a magyarnál — a kialakuló egyházi közösségek és papjaik között az ellentétek gyakoribbak voltak, mint az

³⁸ 1904-ben a trentoni értekezleten alakították meg az önálló magyar egyházmegyét Kuthy Zoltán lelkész-esperes vezetésével; 1910-ben már 16 templom-közösség és 18 pap csatlakozott a magyar egyházmegyéhez.

óházában. A papok sűrűn váltogatták egyházi közösségeiket. A kezdeti időszakban az egyházi szervezeteket is jellemezte a fluktuáció és a szétagrozottság.

Egyszerűbben és egyértelműbben alakult a katolikus egyházi közösségek felépítése, mivel azok közvetlenül a befogadó ország egyházi hierarchiájába illeszkedtek be. A protestáns magyar egyházi közösségek megosztottsága, különböző irányzatai nem vallásideológiai különbségekből jöttek létre, hanem egyéb okokból; nemegyszer gazdasági és személyi érdekek vezettek elkülönülésre, vagy éppen kapcsolódásra. Erre viszont az amerikai állam és egyház történeti fejlődésének sajátosságai adtak lehetőséget.

Az államtól teljesen független egyházi közösségekben, amelyek alulról és a bevándorlók szabad akaratából szerveződtek, és amelyeknek tagjai öntevékenyen vállalták egyházi közösségük fenntartásának, sőt papjaik járandóságának költségeit, — más viszonyok alakultak ki a papok és híveik között, mint az óházában. Mindkét fél közvetlenebbül függött egymástól és közvetlenebbül rászorult a másikra, így egymástól lényegesen többet vártak el. Az új helyzetben mind a papok, mind az egyházi közösségek funkciója módosult. Az egyházi közösségek — a vallásos élet mellett — az etnikum társadalmi és szociális tevékenységének kereteivé is bővültek. A papok egyházi teendőik mellett — különösen 1914 előtt —, amikor szinte egyedül képviselték az etnikus közösségekhez kapcsolódó „értelmiségi” réteget, — aktiv politikai, társadalmi és kulturális tevékenységet is fejtettek ki, és híveikre e területeken is hatni igyekeztek. Az egyházi szervezetek jelentős — ha nem elsődleges — szerepet játszottak — elsősorban a papok révén — az etnikumok nemzeti tudatának formálásában, az 1914 előtti „lángoló hazafiság” felszításában. A nemzeti jellegű megmozdulásokban, a hazai ünnepek megtartásában, vagy akár az óhaza számára történő gyűjtésekben élen jártak az egyházi szervezetek és papjaik. (Pl. az első, ill. a második világháború után Magyarországra juttatott küldeményeikkel.)

Az egyházi — mint etnikus — közösségek virágkora a gazdasági bevándorlók első nagy generációjához kötődik. E nemzedék gazdasági megerősödése a forrása az egyházi közösségek megszilárdulásának, anyagi gyarapodásának. Ez a nemzedék építette fel a magyar templomok többségét.³⁹

A magyar egyházak a legbuzgóbban tevékenykedtek az etnikus hagyományok, a nemzeti tradíciók őrzése, tudatosítása érdekében, tovább is adva mindezt a második generációnak. Nem utolsósorban az a reális felismerés vezette őket ebben, hogy csak a magyar etnikus csoportok fennmaradása biztosítja az ő fennmaradásukat is. A második generáció etnikus szellemű nevelését, az ún. „magyar iskolák” szervezését és munkáját zömmel az egyházi szervezetek végezték.⁴⁰

³⁹ „Amerikában és Kanadában 80 róm. kath. templom van, amelynek minden téglája. gyertyatartója, padja és oltárterítője az öreg amerikasok és öreg kanadások áldozatkészségét dicséri.” (Magyar találkozó, Cleveland.)

⁴⁰ A „magyar iskolák” virágkorukat az 1910-es években élték. Hanyatlásuk a húszas években kezdődött meg, „a legtöbb államban érvénybeléptetett iskolatörvények következtében, melyek szerint kizárólagos idegen tanítási nyelv engedélyezve nincs, hanem naponta csak egy óra fordítható erre és amely szerint az egyes osztályokat 30—40-nél több gyermek nem látogathatja, sok egyházközség kénytelen volt iskoláit feladni. A nagyobb egyházközségek azonban iskoláikat még fenntartják, ahol a gyermekek hazafias szellemben való neveléséről gondoskodnak. Ezenkívül a legtöbb egyházközség hazafias és vallásos szellemű nevelésére szombati és vasárnapi iskolát tart fenn. Néhány egyházközség emellett nyári iskolát is tart fenn a magyar nyelv, történelem, földrajz és egyéb magyar vonatkozású tárgyak tanítására, minthogy ilyen iskolák fenntartása az állami iskolák szünetelésének tartama alatt engedélyezve van (magyar konzuli jelentésből, 1927. OL. k. 106).

A második nemzedék magyarságának megőrzéséért vívott küzdelem a magyar egyházak fennmaradásáért folytatott közvetlen harcot is jelentette.

Az etnikus jelleg fenntartását célzó erős törekvésben lelhetjük magyarázatát annak, hogy az amerikai magyar egyházközösségek, papok, lelkészek erős lojalitást mutattak az óhaza irányában még akkor is, amikor a hazai politikai rendszerrel nem értettek egyet. Az egyházaknak, mint etnikus közösségeknek ideológiájában elsődleges helyet kapott a ragaszkodás az óhazához (a szülőföldhöz), a népi-nemzeti közösségbe tartozás, — és csak másodlagosan jött számításba az óhaza politikai-társadalmi rendszerének jelentősége. Legalább is így tűnik ez a két világháború közötti időszakban. Az anyaország és a kivándoroltak kapcsolata az 1920—30-as években is egyházi téren volt a legszorosabb és legerősebb. Ezért lehetséges, hogy a Horthy-rendszer mozgósítani tudta az amerikai egyházi szervezeteket a magyar revízió érdekében és bírta lojalitásukat, támogatásukat akkor is, amikor egyes amerikai magyar egyházi személyek politikai szemléletük különbözősége miatt elítélték, vagy legalábbis nem vállalták Horthy antidemokratikus rendszerét.

A második világháború utáni időkben, amikor Magyarországon megindult a szocialista társadalmi rendszer építése, — s ennek következtében hazai és nemzetközi szinten kiéleződött az osztályharc, — meglazultak, majd megszakadtak a kapcsolatok az amerikai magyar egyházi szervezetekkel. Ezen időben betársultak a népidemokratikus rendszerünk elleni ellenséges propagandahadjáratba az amerikai magyar egyházi szervezetek is, — bár vallásfelekezetenként különböző hőfokon. Legkiélezettebbé a katolikus papokkal és szervezetekkel alakult Magyarország viszonya; az egyházi kapcsolatok ma is a katolikus egyházi közösségekkel a leggyengébbek. Az 1944—45-ben és a későbbi években emigráló egyházi emberek⁴¹ papok, szerzetesek az amerikai egyházi közösségekben, az amerikai magyar katolikusok régi újságjánál a „*Katholikus Magyarok Vasárnapja*”-ban és az amerikai *Magyar Katolikusok Ligájában* aktivizálódtak, és — a Mindszenty-ügy következtében is — mind a mai napig viszonylag a legellenségesebb magatartást tanúsítják népi demokratikus rendszerünkkel szemben.

Az amerikai református egyházi szervezetekben az ideológiai és politikai ellentétek egy időre ugyancsak háttérbe szorították a református „nemzeti egyház” erős kötődését az anyanyelvi kultúrához, az óhazához, a nemzetközi helyzet feszültségének csökkenésével azonban elsősorban hazai egyházi, majd társadalmi téren is újraéledtek a kapcsolatok. Az amerikai református szervezetek többsége ma arra az álláspontra helyezkedik, hogy „az igazi hazaszeretet gyökerei messze terjednek, túl a politikai, sőt a gazdasági rendszeren is”.

Vagy, ahogy az egyik amerikai lelkész — igaz, hogy budapesti prédikációjában — nyilatkozott: „Hálát adunk azért, hogy a tőlünk földrajzilag, sokszor szemléletbeli, felfogásbeli különbségek által elválasztott hazánk fiának szívében él a mi Magyar Népköztársaságunk, magyar hazánk iránti megbecsülés és szeretet. Különösen értékes vonás az a tény, hogy az egyházaink között megélték a kapcsolat hazánk javát szolgálja és úgy is mondhatnám, általában az emberiség javát szolgálja.”

⁴¹ 1946 januárjában Németországban 82, Ausztriában 27 magyar világi pap és szerzetes állott a lelki gondozás szolgálatában, — 1947-ben pedig Bajorországban még mindig 20 református lelkész és 7 lelki gondozó működött. A papok és egyházi emberek az iskolák államosítása időszakában (1948-ban) emigráltak viszonylag szélesebb mértékben.

Az amerikai magyar református egyházi közösségek — vezetőik többségével együtt — napjainkban is talán a leghatékonyabban tevékenykednek az óhazával való kapcsolat kiépítésében. Náluk mutatkozik viszonylag a legnagyobb érdeklődés a magyar kultúra újabb eredményei iránt, s az 1960-as évek elejétől egyre szervezik a csoportos utazásokat és tömegesen látogatnak haza évről évre. Ezekért a „zarándokutakért” kezdetben erősen bírálta őket több amerikai magyar szervezet. Az óhazának küldött ajándékaik, gyűjtéseik nemcsak az első, de a második világháború után is számottevőek, — az utóbbi években is 3 szív-tüdő gépet küldtek kórházainknak. (Az amerikai magyar reformátusok ajándékai a hazai sajtóban a tapasztaltnál nagyobb méltánylást érdemelhettek volna.)

Az integrálódás folyamatát az etnikus egyházi közösségek minden erőfeszítésük ellenére sem tudják feltartóztatni. Ha nem akarják a fiatalabb nemzedékek bizalmát teljesen elveszíteni, különösen azóta, hogy az első nagy nemzedék kiöregedett, főként a második világháború utáni időben, fokozatos asszimilálódásra kényszerülnek. „... A két nagy világháború csaknem természetes utókövetkezményeként hanyatlásnak indult az egykor virágzó, szépen kibontakozó, jól gyümölcsöző és gazdagodó magyar élet. Három nagy oszlopa, az egyházi, az egyleti és a sajtóélet külön-külön és együttesen is egyre nehezebb feltételek mellett küzdenek fennmaradásukért ... a régi nemzedék előregszik, lassanként kihal, az itt született ifjúság már tősgyökeres amerikainak kezdi érezni magát. Az újonnan érkezők, a hontalanok, a menekültek még nem képviselnek olyan nagy számot, erőt és hozzáértést, hogy átvegyék a feladatokat az egyházi, az egyleti, és a sajtóélet fenntartása, megerősítése körül” (1948).

Az 1948 után érkező csoportok, a „Dipik”, majd az 1956-os „refugees” még leginkább a korábban egyházi közösségekben letelepedett magyarokkal érintkeztek. Az egyházak próbálták összehozni és tömöríteni a „régit” és az „új” amerikásokat. Egységet ugyan nekik sem sikerült létrehozni, mégis az egyházi közösségek azok, amelyek többé-kevésbé valamennyi csoportot felölelik. Az egyházak magyar etnikus közösségi jellegüket már csaknem elvesztették volna az újabb csoportok érkezése nélkül. Így is szaporodnak a jelzések az egyes egyházi közösségek (mint magyar etnikumok) megszűnéséről, a magyar nyelvű istentiszteletek kiszorulásáról, magyar templomok elnéptelenedéséről.

Már a két világháború közötti időszakban helyet kapott valamennyi magyar templom liturgiájában a kétnyelvűség. A második világháború után ilyené vált a reformátusok folyóirata, a „Testvériség” („Fraternity”) is; vasárnapi iskolákban, ifjúsági szekciókban pedig angol nyelvre tértek át. A magyar nyelv fennmaradásáért az amerikai magyar egyházi közösségekben manapság már csak az utóvédharc folyik. A magyar nyelv tanításáért az egyházi szervezetek korántsem fejtenek ki akkora erőfeszítést, mint még a harmincas években is. A „magyar iskolák” (hétvégi és nyáriak) jobbára megszűntek; egy 1965. évi felmérés szerint az Egyesült Államokban már csak 23 hétvégi és nyári magyar iskola működött — többségük egyházi keretek között, néhány száz tanulóval.

Az amerikai magyar egyházi közösségek a régi jelszót: „nyelvében él a nemzet” feleserélik „a magyar lelkiség, szellem megmaradásáért” jelszóval, s ennek már nem a magyar nyelvtudás, hanem a magyar tradíciók, a magyar származás, az érzelmi szálak fenntartása, a magyar értékek megmentése a kritériuma. Ezért készségesebbek az egyházi szervezetek szorosabbra fűzni a kapcsolatokat az óhazával. Ez még lassíthatja a fiatalabb generáció teljes elidegenedését a magyar közösségektől.

Az amerikai magyar egyházi közösségek belső egyháztörténetével nem foglalkoztunk, s talán feltűnő, hogy részletesebben csak az amerikai magyar református egyházi közösségek tevékenységét és problémáit ismertettük. Ennek oka, hogy róluk tudunk aránylag a legtöbbet, nem utolsósorban éppen azért, mert — mint mondtuk — kapcsolataink is velük a legintenzívebbek és a további lehetőségek is itt a legbiztatóbbak.

Zsidó egyházi közösségek például nem épültek ki Amerikában magyar etnikus közösségek formájában. Egy-két kisebb zsinagóga létrejött ugyan, a magyar zsidók azonban a többi európai országból kivándoroltakkal együtt létesítettek közösségeket. Közvetlenül a második világháború előtt Lányi György nagyváradi rabbi alapított magyar zsidó egyházi közösséget, az „Új Fény”-t, amelyben a magyar zsidóság több progresszív tradícióját akarta fenntartani.

Összegezve: az amerikai magyar egyházi közösségek sokban különböznek a hazaiaktól. Az amerikai magyar egyházi szervezetek funkciói sokkal többre tegeűek, és nemcsak a vallásos élet, hanem a társasélet fontos kereteit is ők alkotják, azaz etnikus közösségek, szervezetek, és ilymódon még ma is az egyházi közösségek a viszonylag legtartósabbak és leghatékonyabbak. Ez persze nem „magyar sajátosság”, hanem egyértelműen jellemző Amerika valamennyi bevándorolt népcsoportjának egyházi közösségére.

3. A sajtó

Az egyletekhez hasonlóan társadalmi szükséglet terméke az amerikai magyar sajtó is. Amilyen mértékben fűződik egy-egy közösség nevéhez valamilyen sajtóorgánium létrehozása, annyira válnak ezek a közösségek társadalmi aspirációinak kifejezőivé és ébrentartóivá.

Az egyes bevándorolt népcsoportok sajtója nagyjából azonos fejlődési fázisokat és jellegzetességeket mutat. Számbeli gyarapodásának tetőpontja minden népcsoportnál egybeesik a népcsoport bevándorlásának tetőpontjával. A tömeges bevándorlás első generációjának nyelvi nehézségei ugyanis anyanyelven írott lapokat igényeltek. Az új haza nyelvének tanulása — különösen írás-olvasási szinten — nehezen ment. A bevándoroltak közül sokan életük végéig sem sajátították el az angol nyelvet. A különböző bevándorolt népcsoportok nyelvén írott újságok Amerikában az 1920-as évekre érték el a legnagyobb számot; 1884—1920 között több, mint 3500 külföldi nyelven írott újság került forgalomba. 1884-ben a német bevándorlóknak 621 lapjuk volt. A nagyarányú fluktuáció valamennyi bevándorolt népcsoport sajtójának történetét jellemzi, a 3500 lapból például hosszabb ideig csak 1052 tudta fenntartani magát. Általános, minden bevándorolt népcsoportra jellemző vonás, hogy a bevándoroltak beilleszkedésének előrehaladásával a lapvállalkozások száma csökken, néhány lap viszont kiemelkedik és nagy példányszámban jelenik meg.

A magyar újságok — az egyletekhez hasonlóan — ezidőtájt három csoportra oszthatók: 1. polgári „nacionalista” irányzatúak, 2. a szocialisták munkássajtója, 3. a vallásos szervezetek újságjai. Szemléletüket illetően az amerikai magyar újságok — a szocialista munkássajtó kivételével — erősen „nacionalisták” és „hazafiasak” voltak.

Az első magyar nyelvű újság Amerikában az 1848-as emigránsok 1853. október 15-én megjelenő „*Magyar Száműzöttek Lapja*”. E vegyes tartalmú szépirodalmi hetilapot Kornis Károly 1848-as emigráns szerkesztette. Közvetlen indi-

tékot a lap alakítására az adott, hogy az orosz—török háború kitörésével magyar emigránsokat toboroztak a török hadseregbe. Az első szám azonban tájékoztat az újság általánosabb céljairól is: „Kapcsolatot kell teremteni — írja — az Amerikában élő magyar menekültek között, tudósításokat közölni az óhazában történt eseményekről, művelni a hazai nyelvet és fenntartani a magyar nemzetiséget.” A lap Szépirodalmi Csarnokát 1848 élményei ihlették.

E hetilap azonban rövid életű volt. Szerkesztője már a hatodik számban búcsút venni kényszerült gyérszámú olvasóitól. Magyarországon az újságnak mindössze első száma található meg — az is mikrofilmen, — a Széchenyi Könyvtárban. Az első amerikai magyar újság érdekessége, hogy — mivel akkor még nem volt magyar nyomda New York-ban — angol nyomdában állították elő és az ékezeteket a szerkesztőnek sajátkezűleg kellett felraknia a magánhangzók fölé.

A Magyar Száműzöttek Lapja megszűnésével több, mint két évtizedig nem jelenik meg amerikai magyar lap. 1879-ben indult a második magyar újság *Magyar Amerika* címmel. E lap alapítása egy magyarországi eseményhez fűződik. 1879 tavaszán Szegeedet elöntötte a Tisza. A new-yorki Magyar Egylet a károsultak részére gyűjtést indítványozott. A tárgyalások során vetődött fel, mennyivel eredményesebben lehetne dolgozni, ha az amerikai magyarságnak újságja lenne, olyan, amely az amerikaiaknak is szólna, amelyben angolul ismertethetnék Magyarországot és a magyar kultúrát. Az újság szerkesztői (Loew Vilmos, a híres műfordító és Mogyoróssy Árkád, később Rockefeller gyermekeinek nevelője) magasszínvonalú, kétnyelvű újságot adtak ki. Ez a lap sem tudott azonban magának állandó olvasótáborot teremteni, és öt szám után megszűnt.

Néhány évvel a második magyar lap bukása után, 1883-ban jelentkezett a harmadik magyar lap, a 14 éven át rendszeresen kiadott *Amerikai Magyar Nemzetőr*. Valójában ennek az újságnak megjelenésétől datálja az amerikai magyar hírlapirodalom az igazi amerikai magyar újság megindulását. E lap már a gazdasági emigránsok köréből igyekezett magának olvasókat toborozni. Szerkesztője, Erdélyi Sz. Gusztáv honosította meg lapjában a sajátosan jellegzetes és itthon sokáig megmosolygott amerikai magyar rovatokat, az egyleti kalauzt, amely az egyletek neveit, címeit és a tisztviselők neveit közölte hétről hétre. Az „óhaza” elnevezés is az ő lapjának hasábjain nyert Amerika-szerte polgárjogot.

A magyar bevándorlók tömegesebb megjelenése az 1890-es évektől újabb magyar újságok alapítására ösztönzött. 1891-ben Cleveland-ben indította meg Kohányi Tihamér a *Szabadság* című — kezdetben heti, majd — napilapot, amely Kossuth eszméit, az 1848-as függetlenségi párt ellenzéki programját és a nemzetiségiekkel szembeni erős nacionalizmust hirdette.

A magyar szocialista csoportok 1893-ban kísérelték meg először újság kiadását *Népjog* címen, amelynek egyetlen ismert száma 1893 áprilisában jelent meg. 1895-ben ugyancsak magyar szocialisták a Magyar Munkás Nyomda és Lapkiadó Szövetkezetének kiadásában indítják meg az *Amerikai Népszavát* Cleveland városban. Havi lapként indult, a szerkesztőbizottság később hetilapnak tervezte. Itt kezdte munkásságát Ábet Ádám, az első jelentősebb magyar munkásköltő is. Az Amerikai Népszavát azonban hamar utólérte az amerikai lapok állandó betegsége: a pénzhiány. Mivel Cleveland-ben nem sokáig tudták fenntartani, 1896—97-ben New York-ban jelent meg, ahol a lapot Berkó D. Géza, a lap nyomdai munkatársa megvásárolta és kiadását 1899-ben *Amerikai Magyar Népszava* címmel folytatta. Ez azonban már csak nevében volt rokona az „Amerikai Népszavának”. Berkó lapja is hetilapként indult; 1905-ben alakult át napilappá.

Amerikában magyar napilap alapítására az első kísérlet 1902-ben történt *New York-i Magyar Napló* címmel, „a pártolatlanság és a közöny azonban fél év után ezt az újságot is megszüntette”.

1902 tavaszán a magyar szocialista munkásszervezetek kezdeményezésére sajtóbizottság alakult egy munkásújság létesítésére. Az újság 1903. május 1-én jelent meg *Népakarat* címen, majd a Munkás Betegsegélyző és Önképzőkör hivatalos lapjává is lett. Kezdetben mind a „Socialist Labor Party”-hoz, mind a „Socialist Party”-hoz kapcsolódó szocialista magyar egyletek, szakosztályok támogatták. A szervezetek ideológiai és személyi vitái azonban a lap sorsára is kihatottak: 1905-ben a Socialist Partyhoz kapcsolódó magyar csoport elszakadt a laptól is és *Előre* címen saját újságot bocsátott ki, amely eleinte havonként kétszer jelent meg. Ez időtől honosodott meg — sajnálatos módon — a munkásmozgalom különböző irányzatai által létrehozott sajtóban az elvi, ideológiai viták mellett a személyeskedések, egymás denunciálásának felelőtlen hangneme is. 1911-ben rövidebb időre egyesültek ugyan a különböző csoportok, és ezzel együtt *Testvériség* címen a Népakarat meg az *Előre* is,⁴² az együttműködés azonban hamarosan felbomlott. 1912-ben az *Előre* ismét külön újságként, napilap formájában jelent meg. Még két magyarnyelvű újságot kell a munkásmozgalomhoz tartozóként megemlíteni, a *Munkást* (a Socialist Labor Party magyar csoportjának lapja, napjainkban is megjelenik még) és az *Industrial Workers of the World* (I. W. W.) nevű, nagy ipari szervezethez tartozók magyar nyelvű lapját, a *Bérmunkás-t*.

Az első amerikai magyar élclap: a *Pity-Palaty* 1902-ben látott napvilágot; ezt követte igényes vállalkozásként 1903-ban Kemény György szerkesztésében a *Dongó* (1933-ig). Az egyházi közösségek megszilárdulásával egyházi lapok is keletkeztek: a katolikusok körében elsőnek a *Katholikus Magyarok Vasárnapja* és a *Szenterzsébet Hírnöke* indult 1900-ban. A két katolikus újság alapítója és indító szerkesztője Böhm Károly clevelandi plebános volt. A reformátusok körében pedig Halassay Ferenc lelkész indította az *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja-t*, ugyancsak 1900-ban. A központi lapok mellett helyi lapok is kezdtek megjelenni a nagyobb kolóniákban, telephelyeken.

Az amerikai magyar sajtó történetének „Big-time”-je volt a századforduló utáni két évtized. Ezt az időt a lapok gyors szaporodása, ugyanakkor magyarányú fluktuációja jellemezte. Az újság-gründolási láz sok megalapozatlan vállalkozást, tiszavirágéletű lapot is alkotott. Néhány újságnak sikerült azonban megszilárdulni, széles olvasótábort gyűjteni és jövedelmező üzletvállalkozássá fejlődni. Ézidőben az előfizetésekért folytatott versengésben a laptulajdonosok, a szerkesztők egyáltalán nem válogattak eszközeikben: egymást ócsárolták és gyanúsították. Az 1884—1920 közötti időszakban hatvanhét magyar újság alapításáról tudunk, s valószínű, hogy a további gyűjtések során számuk néhányval még szaporodik. Ezeknek az újságoknak többsége már egy-két szám után csődbejutott. Hosszabb időt 27 lap élt meg (ennyi jelent meg 1918-ban). Példányzámban a századfordulótól a „Szabadság” és az *Amerikai Magyar Népszava* vezettek, mindkettő — régi fényéhez képest jócskán megkopva — ma is egzisztál.

Az óhaza ügyeivel való aktív foglalkozás, a nemzeti érzelmek erős ébren-tartására való törekvés a magyar újságoknak nem különleges sajátossága, de rájuk is jellemző. Amerikai kutatók a bevándorolt népesoportok sajtójáról

⁴² Mindkét munkásmozgalmi csoportnak közvetlen kapcsolata volt a magyarországi Szociáldemokrata Párttal, amely a Népszavához Bolgár Eleket, az *Előre*-hez Bárd Imrét küldte ki.

egyértelműen állítják, hogy „a balszárny kivételével különösen nacionalisták az otthon ügyeiben”. A bevándorlók nemzeti érzései természetes kifejlődésüket és erősebb stimulálásukat nemzeti alapon szervezett intézményeikben találták meg. Ezek közül is a templom, de különösen az újságok voltak azok, amelyek a leg-szorosabban kötötték őket a nemzeti nyelvhez. A tegnapi otthon kötelékét ezek hangsúlyozták a legerőteljesebben. Ezek tartották őket érintkezésben az óhaza politikai törekvéseivel és adták meg a lehetőséget arra is, hogy azokhoz csatlakozzanak. Érdeklődésüket, aktivitásukat az óhaza dolgai iránt tudatosan vagy öntudatlanul növelte az a körülmény, hogy az amerikai társadalmi és politikai életbe eleinte nem tudtak bekapcsolódni, és többségük csak átmenetinek tekintette amerikai tartózkodását.

A polgári nacionalista újságok (Szabadság, Amerikai Magyar Népszava) és az egyházi lapok több-kevesebb következetességgel, de szinte kivétel nélkül valamennyien „a független és demokratikus Magyarországért” jelszóban tömörített politikai platformon álltak. Az 1848-as forradalom és szabadságharc eszméinek hangsúlyozása, Kossuth Lajos emlékének, a Habsburg-ellenességnek hirdetése, általában az óhazában uralkodó politikai és társadalmi viszonyok ellenzése —, ez fejezte ki a magyar kivándorlók szemléletét, hiszen szinte valamennyien más és jobb Magyarországra szerettek volna visszatérni. A bevándorolt magyar csoportok újságjai e csoportok társadalmi aspirációinak megosztottságát is tükrözték. A munkásság politikai öntudatának ébresztésében, demokratikus nevelésében, a szakszervezeti mozgalom élesztésében, kulturális oktatásban, érdekvépviseletében, a sztrájkok és bérharok szervezésében, támogatásában a munkáslapok jártak élen. A nemzeti nyelvnek az etnikus közösségi tudatnak, a magyar tradíciók fenntartásának ápolása, magyar egyletek, templomok, iskolák szervezése és a mozgósítás erre, a nacionalista megmozdulások szítása viszont a nacionalista, „hazafias” lapok programjába és fegyvertárába tartozott. Tény az is, hogy a századforduló első évtizedében az osztrák-magyar kormánykörök szinte valamennyi jelentősebb amerikai magyar újságot túl radikálisnak, vagy legalább is ellenzékinek tartottak. Időnként még a „Szabadság”-tól, e polgári, erősen nacionalista szemléletű újságtól is megvonták a magyarországi terjesztési engedélyt. Ugyanakkor, mint a konzuli jelentésekben megfogalmazták, „a helyzet kényszerében” keresték velük a megegyezést és mind a Szabadság-nak, mind az Amerikai Magyar Népszavának szubvenciókat adtak nem utolsósorban azon ígéret fejében, hogy mérséklék ellenzéki magatartásukat.

A szemléleti különbségek természetesen kezdettől fogva megosztották az újságokat. Az 1914 előtti időszakban azonban az a sajátos történelmi helyzet, hogy valamennyi újság olvasótáborra szinte egy azon társadalmi rétegből: a kivándorolt és új hazájukban zömmel munkássá lett parasztokból, verbuválódott, tompította is az újságok szemléleti különbségeit, számos vonatkozásban pedig lényegében azonos felfogást vallott velük. A bevándorolt magyarok életéről, problémáiról, a bérharcról, a sztrájkokról valamennyi magyar nyelvű újságnak írni kellett, és erősebben vagy gyengébben, de képviselni kellett a munkásérdekeket, ha nem akarták olvasóikat elveszíteni. Ezidőben az amerikai magyar újságok és olvasóik potenciálisan a magyarországi demokratikus és függetlenségi ellenzék balszárnyát képezték. Ezzel számolva látogatta meg az Amerikába vándorolt magyarokat 1914-ben Károlyi Mihály a szociáldemokrata párt néhány vezetőjével, remélve, hogy a hazai ellenzék komoly anyagi és erkölcsi támogatást kap tőlük a következő választási küzdelemhez. Károlyiék útját és programját szövetségben, „koalícióban” támogatták a munkás és „hazafias” lapok, ha egyi-

kük elsősorban az általános választójogot, másikkuk pedig a nemzeti függetlenség kivívásának szükségességét hangoztatta is. Amerika magyarságának tömegeit „A független demokratikus Magyarországért” jelszó nemcsak fellelkesítette, hanem komoly anyagi áldozatra is ösztönözte. Az induló nagy akció végére azonban idő előtt pontot tett az első világháború kitörése.

Az 1920-as évektől az amerikai magyar újságok történetének újabb szakasza kezdődött. A világháború négy éve meglazította kapcsolataikat az óhazával, és főleg az a körülmény, hogy a kivándorolt magyarok többsége a végleges letelepedésre szánta el magát, változtatott az újságok szemléletén, profilján is. Érdeklődésük a szülőhaza mindennapi élete, politikai problémái iránt tompult, figyelmüket egyre inkább, új, most már végleges hazájuk dolgai kötötték le. Ez a változás tükröződik az újságok témáinak módosulásán is.

A magyarországi események, az októberi forradalom, a Tanácsköztársaság felélénkítették ugyan az érdeklődést az óhaza iránt, egyszerre mind tovább polarizálták a magyar újságokat, az újabb bevándorolt csoportok pedig új politikai irányzatú lapokat honosítottak meg. A már meglévő magyar újságok szinte kivétel nélkül lelkesen köszöntötték a magyarországi októberi forradalmat, a további fejleményekkel azonban már nem tudtak lépést tartani. A proletárdiktatúrát zömük már nem fogadta el, hanem elhitte és továbbterjesztette a burzsoá rágalmatokat a Magyar Tanácsköztársaságról. Ugyanakkor a kegyetlen fehérterrortól szinte kivétel nélkül elhatárolták magukat.

A legnagyobb zavarral, illetve megdöbbenéssel az óhaza területének változásait, a trianoni szerződést fogadták. A nemzeti sérelmek a Horthy-rendszernek jó talajként szolgáltak ahhoz, hogy az amerikai magyarok nemcsak a trianoni szerződés igazságtalanságát sérelmezzék, hanem felsorakozzanak a Horthy-rendszer revíziós politikájának támogatására is. A trianoni szerződés súlyát az amerikai magyarok körében az is jelzi, hogy az 1920–30-as években valamennyi amerikai magyar újság, beleértve a húszas évek elején induló kommunista *Új Előre*-t és az októbrista, Horthy-ellenes lapokat is, hirdették a trianoni békeszerződés igazságtalanságát, s miközben igyekeztek élesen elhatárolni magukat az ellenforradalmi rendszer urainak agresszív revíziós politikájától, magának a revízióknak a gondolatát nem vetették el. Az *Új Előre* a népek tényleges és nemcsak papíron lévő önrendelkezési joga, a forradalmi revízió mellett szállt síkra, „amely nem egy imperialista csoport szempontjából végrehajtott határrevízió, hanem a függetlenségért harcoló népek forradalmi mozgalmából fakad”.⁴³

Az *Új Előre* 1920 végén, a különböző munkásmozgalmi csoportokból szerveződő kommunisták és 19-es emigránsok lapjaként indult. A szerkesztőségben fiatal kommunista emigránsok tevékenykedtek (Lékai József, Lehel Artur, majd Gyetvai János). Munkájuk révén az *Új Előre* nemcsak a Tanácsköztársaság eszméit hirdette, a magyarországi fehérterror rémségeit leplezte le, hanem irodalmi rovataival, vasárnapi mellékletével, könyvkiadási tevékenységével a szocialista munkáirodalom egyik fő magyarnyelvű központjává is szerveződött.

Az *Új Előre* a húszas években 30 000-es példányszámával a harmadik legnagyobb magyar nyelvű újsággá nőtte ki magát.

A kommunista *Új Előre* 1938-ban *Magyar Jövő* címen folytatódott, illetve alakult át a demokratikus antifasiszta összefogás fő szervezőjévé. Ezen újságok lapjain a proletárdiktatúra eszméinek hirdetése mellett feltárult a bevándorolt

⁴³ Az *Új Előre* 1933. júl. 7-i számában nagy cikket közöl „Egyedül a Szovjetunió harcol az igazi revízióért, vonatkozik ez a trianoni békeszerződésre is” címmel.

magyar kommunisták tevékenysége. Küzd a munkásság megszervezéséért, a társadalmi és a munkanélküliség biztosítás kivívásáért, a faji és vallási előítéletek, majd a fasizmus, nácizmus ellen, a győzelemért, és mindenképp a béke ügyéért.

A magyarnyelvű kommunista sajtó mellett több magyarnyelvű lap következetesen megtartotta „a magyar október” szellemét, vagy ennek képviselőjében került élesen szembe a Horthy-rendszerrel. A hazai kommunista és szocialista lapok terjesztése mellett természetesen a lapok terjesztését is betiltották Magyarországon. Némelyekről csak a követi jelentések alapján szerezhettünk tudomást, mert példányaik magyarországi könyvtárakban nem találhatók meg.⁴⁴

A legjelentősebb „októbrista” radikális amerikai magyar újság, amely a húszas években új szintre hozott az amerikai magyar sajtó világba, Göndör Ferenc lapja: *Az ember* volt. Göndör Ferenc újságának első számait még Budapesten szerkesztette Károlyi Mihály és az októberi forradalom támogatóira. A bukás után a szerkesztő először Bécsbe emigrált és ott folytatta újságkiadói tevékenységét, majd 1926-ban Amerikába települt át. Amerikában *Az Ember* hamarosan az egyik legerősebb magyar hetilappá izmosodott, olvasótáborát főleg a háború után polgári radikális szemléletű szociáldemokrata bevándorlókból és magyar zsidó értelmiségiek köréből szerezte. Az újság az amerikai szocialista párt magyar szekciójának az orgánuma is volt, és a húszas években közvetlen kapcsolatban állt a bécsi szociáldemokrata emigrációval. A kommunisták és szociáldemokraták ellentétei az újságban, elfogult és egyoldalú kommunista-ellenes támadásokban tükröződtek, az *Az Ember*-rel szemben viszont ugyanez a hangnem található meg a kommunista lapban, az *Új Előré*-ben is. *Az Ember* a húszas években még megpróbálkozott a magyar demokratikus értelmiségek tömörítésével és kulturális akciók kezdeményezésével. Az *Ember* estjei nivós szintet képviseltek az amerikai magyar kulturális életben. Ez az újság a trianoni döntés békés revízióját hirdette. Később eltávolodott a magyar ügyektől és Roosevelt „New Deal”-jének támogatójává szegődött.⁴⁵ A harmincas években az európai és magyarországi fasizmus ellen következetesen harcolt és az antifasiszta magyar mozgalmak aktív résztve-

⁴⁴ A „zsidóság és radikális munkásság lapja, hazafiatlan, októbrista, kommunistákkal rokonszenvező, Magyarországról kitiltva.” — St. Louis és Vidéke, szerkeszti Káldor Kálmán, októbrista irányú. — Californiai Magyarság, szerkeszti Réti Lajos, Los Angeles. „Hetilapnak nevezett időszak terméke októbrista, radikális irányzattal. Magyarországról kitiltva (1926. nov. 26. A chicagói magyar királyi konzul jelentéséből. O. L. k. 106.)

⁴⁵ Az *Ember* 1927. júl. 21-i számában olvashatjuk: „... elutasítunk magunktól minden kardsörtető magyar irredentát és amikor egész erőnkől tiltakozunk bármilyen fajtájú háborús kaland ellen, igenis sohasem fogunk megszűnni követelni a trianoni döntés békés eszközökkel való revízióját.”

Az újság amerikai megjelenésének 10 éves jubileumi számában az amerikai magyar intellektuális reprezentatív társasága szólalt meg, s maga Roosevelt is meleg szavakkal köszöntötte az újságot, az amerikai magyarokat, akik „akárhol telepedtek meg az Egyesült Államokban, megkülönböztetett módon s építő erővel járultak hozzá ama közösségi életnek gazdagításához, melynek szervezésébe részt vettek” (Az *Ember*, 1936 szeptember).

Az újság eltávolodását az is elősegítette, hogy szerkesztője egyre pesszimistábban szemlélte az amerikai magyar törekvéseket. „Állandóan itt folyik és dühög a szemünk előtt ez a kölcsönös marcangolása kisebb nagyobb magyar csoportosulásoknak, és rossz látni, hogy mennyire elvadult itt minden ami magyar közügyekkel van vonatkozásban. Hányszor csalhatták meg és foszthatták ki ezt a szegény és jobb sorsra méltó magyarságot, hogy így tönkrement és elzüllött minden. Csoda-e ha ma már senki nem hisz senkinek és egymást is indokolt bizalmatlansággal és lihegő gyűlölettel nézi mindenki?” (Az *Ember*, 1927. szept. 22.).

vője volt. 1945 után a lap a fiatal demokráciával rokonszenvez, a szemléleti eltérések azonban 1948-tól heves ellenségeskedésbe csaptak át.

A második világháború kitörése újabb megpróbáltatásokat hozott a magyar újságokra. Magyarország háborúba lépését Németország oldalán egyetlen amerikai magyar újság sem támogathatta. Még a „hazafias”, „nacionalista” újságok is kénytelenek voltak elhatárolni magukat Horthyék politikai irányvonalától. Ezt kívánta nemcsak meggyőződésük, hanem az új hazával szemben kötelező lojalitás is. A szülőhaza szeretete, helyzetének, tetteinek megértésére való törekvés, a politikai irányvonalak szétválasztása, bírálata, sőt elítélése nem ment konfliktusok nélkül. Egyes újságok (Szabadság, Református lapok) mentegetni próbálták Magyarországot lépését. Hangoztatták: Magyarországnak, mint kis országnak, Németország szomszédságában reménytelen lett volna szembeállni a Hitlerrel, ennek következtében pedig a magyar—német szövetséget nem lehet és nem is szabad másként értékelni, mint látszatbehódolást, azaz Magyarországot valójában a szövetségesek győzelmét óhajtja. Az Amerikai Magyar Népszava pl. 1944. szeptember 29-iki számában a következőket olvashatjuk: „Fatális balsors, politikai tragikum, hogy Magyarország a demokrácia ellenes fronton vérzik el, holott a két cél, amely hevíti, vitathatatlanul a legteljesebb mértékben demokratikus. Az önrendelkezési kérdésben a wilsoni elveken esett sérelmek orvoslását kívánja, másrészt pedig nem akar kommunizmust, új terrordiktatúrát, baloldali totalizmust.” „Magyarország nem demokrácia ellen harcol, hanem új Trianon és új Kun Béla kornak veszedelme ellen.”

A következetesen antifasiszta és demokratikus irányzatú magyar lapok ostromozták a magyar uralkodó osztályt nemzetveszejtő politikájáért, szervezték a magyarországi ellenállás „a magyarországi Függetlenségi Front” támogatását, és hirdették Magyarország demokratikus átalakulásának programját. E program jegyében, azaz a Károlyi Mihály köré csoportosult amerikai magyar értelmiség sajtóorgánumaként 1941-ben új magyar hetilap indult *Harc*⁴⁶ címen. 1942-ben pedig ugyanez a csoport *Magyar Fórum*⁴⁷ címen politikai, tudományos, irodalmi és művészeti folyóiratot adott ki. E folyóirat Ady Endre szemlemi hagyatékának ébresztgetésével keresi a magyar társadalom kibontakozásának útját, amelyet a földreformban, a demokráciában, és nem utolsósorban a Dunamedence népeinek megbékélésében, összefogásában jelölt meg. Illusztris szerzői gárdával dolgozott,⁴⁸ a néhány évig megjelenő folyóirat kötetekből (1945-ben megszűnt) megismerhető a liberális és radikális polgári demokraták egész eszmetára.

⁴⁶ A Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetségének lapja. New York 1941—45. Szerkeszti előbb a szerkesztő bizottság, majd Faludi György, későbbi szerkesztők Vámbéry Rusztem és Jászi Oszkár.

⁴⁷ Főszerkesztő: Vámbéry Rusztem, szerkesztő: Terebessy János.

⁴⁸ A folyóirat szerkesztése és kiadása munkaközösségi alapon történt. Főmunkatársai az értelmiségi elit rétegeiből kerültek ki: Andrásy Katinka London, Bartha Lajos London, Biró János New York, Czákó Ambro Toronto, Dániel Arnold Cambridge, Doktor István New York, Erdélyi Ferenc Detroit, Erdőházi Hugó Palesztina, Faludy György New York, Fényes László New York, Goldzieher Miksa New York, Ilajós Erzsébet New York, Ilalasi Béla New York, Ilalász Miklós New York, Havas Endre London, Hollós Béla New York, Halász Miklós New York, Havas Endre London, Hollós József New York, Ignotus New York, Jászi Oszkár Oberlin, Kaczer Illés London, Károlyi Mihály London, Kéri Pál New York, Lesznai Anna New York, Lövy Ernő New York, Magyar Ferenc New York, Mikes György London, Pogány Béla New York, Roheim Géza New York, Schultz Ignác New York, Stoickerné Polányi Laura New York, Szemes Piroska New York, Tamás Aladár Mexikó, Tassy Tamás New York, Varró István Chicago, Vér András Buenos Aires.

Az első világháború után induló magyar lapok közül csak azokat említettük, amelyek az amerikai magyar újságok szaporításán túl színvonalban és szemléletben is újabb színekkel gazdagították az amerikai magyar sajtó történetét.

A negyvenes években ugyanis Amerikában körülbelül negyven magyar újság jelent meg. Három napilap volt, a legtöbb hetilapként, néhány pedig egyesületi közleményként került forgalomba. Példányszám tekintetében ez időben is a Szabadság és az Amerikai Magyar Népszava vezettek. 1942-ben (a Post Office Statement szerint) a Szabadság 40 612, az Amerikai Magyar Népszava pedig 27 984 példányszámmal jelentkezett olvasóinál. Ez érthető is, hiszen ezek az újságok együtt indultak az első generációval; a paraszti kivándoroltak hozzájuk is szoktak, mert e lapok viszont alkalmazkodtak leginkább az első generáció kultúrnívójához, érdeklődési köréhez.

Egyébként az amerikai magyar újságok többsége nem törekedett irodalmi megfogalmazásra, csak a „story”-ra; az idők folyamán nyelvezetük, stílusuk is romlott, mégha nem is töltődött fel olyan mértékben angol szavakkal, mint olvasóik nyelve. Az első generáció kiöregedésével újságjaik is öregedni, hanyatlani kezdték.

A századfordulón és a század első évtizedében bevándorolt népesoportok által szervezett újságok „kiöregedése” a negyvenes évekre általános jelenség Amerikában. Az összes külföldi nyelvű sajtónak több, mint egyharmada szűnt meg az 1940—49 közötti években. Közülük néhányan megpróbálták áttérni az angol nyelvre, illetve kétnyelvű lappá módosulni annak érdekében, hogy a második generációt is megnyerhessék olvasóknak. Ezek a törekvések azonban nem hoztak sikert, mivel az összehasonlítás lehetősége a külföldi nyelvről áttérő lapok versenyképtelenségét a nagy amerikai újságokkal szemben még feltűnőbbé tette.

Az újságok hatóerejét azután az elöregedés mellett tovább szűkítette a tömegkommunikációs eszközöknek, a rádióknak és a televízióknak az elterjedése.

Igy az 1940-es években megkezdődött a régi nagy magyar újságok hanyatlása is. A második nemzedékből angol nyelvű mellékleteikkel sem tudtak szélesebb olvasótáborot toborozni maguknak. A fiatal nemzedék számára szerkesztett angol nyelvű „Young Magyar American” rövid pályafutás után anyagi nehézségek miatt még a második világháború előtt megszűnt. A Szabadság példányszáma pedig 1947-re 29 709-re esett, az Amerikai Magyar Népszaváé pedig 25 045-re csökkent. Alapvetően az elöregedés, a bevándorolt etnikumok nyelvén írott újságok visszaszorulásának általános oka miatt hanyatlott le a második világháború után a szocialisták magyar nyelvű munkássajtója is. Az viszont, hogy legszembeötlőbben a baloldali munkásújságok hanyatlottak, számos más tényezővel függött össze. Az 1945 utáni évek politikai viszonyai Amerikában nem kedveztek a szocialista munkássajtónak. Az újonnan bevándorolt és a letelepült magyar csoportok köréből a magyar nyelvű szocialista újságok nem nyerhettek olvasói utánpótlást. Nem kaptak szubvenciót, nem volt tőkájük, más irányú üzleti tevékenységük, amelyekkel nehéz helyzetüket legalább részben ellensúlyozhatták volna. Sőt, a hidegháborús időszakban olvasótáborukat tovább apasztotta a megfélemlítés. A régi szerkesztő gárdából és lapterjesztők közül is többen visszatelepültek Magyarországra. (Pl. Gyetvai János, aki hosszú éveken át szerkesztette az Új Előret és a Magyar Jövőt.) Megosztották a lapok munkatársait azok az ideológiai viták is, amelyek az elmúlt húsz év alatt a nemzetközi munkásmozgalomban fellobbantak (újabban pl. a szovjet—kínai ellentét, az izraeli kérdés stb.). És végül nem használtak a szocialista munkássajtónak azok a

politikai hibák és torzulások sem, amelyek a szocializmust építő országokban jelentkeztek, és amelyeket természetesen a polgári sajtó is kiaknázott a munkásmozgalom ellen.

Napjainkban a régi szocialista munkásújságok a végkimerülés szakaszába jutottak. Úgyszólván már csak az öreg veteránok áldozatkészsége tartja őket úgy ahogy életben, azoké a veteránoké, akik ezen újságokhoz — mint múltjuk egy darabjához — ragaszkodnak. A hajdan tekintélyes „Magyar Jövő” utóda, az „Amerikai Magyar Szó” néhány évvel ezelőtt már csupán 2000—1500, a „Nők Világa” pedig 1000—1500 példányban jelent meg. Helyzetük azóta még tovább romlott, példányszámuk tovább apadt.

E két lap mellett a Los-Angeles-i Magyar Munkás Otthon „Tény” címen szerkeszt egy igen szerény kivitelű és sajnos hozzá kell tenni — meglehetősen gyenge színvonalú — könyvatos újságot. Ugyancsak exisztál még az Amerikai Szocialista Munkáspárt Magyar Szövetségének a lapja: a „Munkás” meglehetősen vitatható szemlélettel, valamint a húszas években virágkorát élő „Bérmunkás” (az ipari unionisták, az I. W. W. magyar szekciója lapja) kis könyvatos utóda „Értesítő” címen.

Nem látszik egyelőre ennyire reménytelennek a régi „hazafias” polgári és egyházi újságok helyzete. E lapoknak eredendően is szélesebb volt az olvasótáboruk, és az 1948-tól tömegesen letelepülők soraiból is nyertek valamelyes olvasói utánpótlást. Igaz, hogy korántsem olyan arányban, mint az a bevándoroltak számából következne. Az újonnan jövők újságolvasási igényei nem ezekre a lapokra irányultak, őket elsősorban az angol nyelvű újságok érdekelték. Az 1945 után érkező csoportokból már sokan tudtak angolul, akik pedig nem tudtak, azok a lehető leggyorsabban igyekeztek az angol nyelvet elsajátítani. Gyorsan belátták, hogy ha Amerikában valaki úgy akar élni, mint amerikai, az amerikai élet megismerésének a legjobb kulcsa az amerikai sajtó. Közöttük fejlődött ki a „New York Times” olvasásának kultúrája, ez az amerikai újság lett a „secular” bibliájuk. Abban megtalálták mindazt, ami őket érdekelt.

Segített a régi polgári lapok helyzetén a nemzetközi helyzet alakulása is. 1948—49-től a két tábor kialakulásával megváltozott az etnikus nyelven írott sajtó szerepe Amerikában. Korábban a bevándorolt népcsoportok igényei és szükségletei, valamint, ha kapcsolatot tudott találni hozzá, az óhaza érdekei alakították ki és formálták az anyanyelvű sajtó profilját. Amerika meglehetősen közömbösen szemlélte a bevándorolt népcsoportok — különösen a kis népcsoportok — sajtótevékenységét. A Szovjetunió és a népi demokratikus államok ellen irányuló propagandagépezet kiépítése idején viszont megnőtt ez újságok jelentősége. Ettől kezdve ismét új szakasz nyílik az amerikai magyar nyelvű sajtó történetében is. A számottevő újságok besorozódtak az általános amerikai propaganda eszközei közé. Szemléletüket és példányszámaikat ezentúl már nemcsak az olvasók szükségletei és igényei befolyásolták, hanem a propagandagépezet meghatározott direktívái, anyagi és erkölcsi támogatása is, sőt ez utóbbiak nem egyszer a szóban forgó lapok szellemének meghatározói lettek. 1848-ban a Magyar Nemzeti Bizottmány megalakulásával az Amerikai Népszava például egyszersmind a „demokratikus emigráció” hivatalos orgánumává, majd a magyar etnikumot illetően Amerika hidegháborús politikájának szócsövévé vált.

Ilyen körülmények között növekedett meg az Amerikai Magyar Népszava jelentősége olyan mértékben, hogy 1949-ben (a lap fennállásának 50 éves jubileuma alkalmából) maga Truman elnök méltányolta tevékenységét és az újság új vezetőségébe a volt budapesti amerikai követ is betársult.

Az utóbbi években viszont a „building of bridges” politikája tompította mind ennek az újságnak, mind más régi magyar lapoknak korábbi ellenséges hangját. A lapok kezdenek tárgyilagosabb szemléletet tanúsítani hazánkkal szemben; már nemcsak a hibákra, de olykor az eredményekre is figyelnek. A tárgyilagosság irányába kényszeríti őket a hazalátogatók számának gyarapodása is, hiszen azok körében, akik az óhaza viszonyairól személyesen tájékozódtak, a rágalmaknak nincs vagy alig van hitelük.

A hangvétel megváltoztatása Magyarországgal szemben a régi magyar újságoknál tehát egzisztenciális kérdésként is jelentkezett. Az 1960-as évek elején például még némelyek a hazalátogatók ellen agitáltak, ma már viszont ők maguk is szervezik a csoportos látogatásokat Magyarországra. Az óhazával való kapcsolat normalizálódása az újságok hanyatlását egy ideig lassíthatja ugyan, útjuknak irányát, a kiöregedést és az elhalást azonban nem tudja visszajára fordítani. Az első bevándorolt nemzedékhez kapcsolódó nagymúltú polgári „nacionalista” lapok, ha az 1945 után kialakult körülmények átmenetileg elfedték is hanyatlásukat, ugyancsak fokozatosan szorultak vissza, mert olvasóik számát az idő folyamatosan szűkíti. Amíg azonban léteznek és a magyar etnikum kulturális szükségleteit segítenek kielégíteni, ha nem állnak ellenségesen szemben hazánkkal, az anyaország részéről is — a kölcsönös megbecsülés és érdekek alapján — ugyancsak méltánylást és támogatást érdemelnek.

1945-től az Amerikában megtelepedett újabb csoportok az „1945-ös menekültek” (az „1947—49-es politikai emigránsok” és az „1956-osok”) politikailag aktív tagjai részint igyekeztek betársulni a korábbi magyar újságokhoz és megnyerni azokat a saját csoportjuk programjának, részint létrehozták a maguk külön sajtóorgánumait.⁴⁹

Minden újabb csoport letelepedésének első időszakát újságalapítási láz, lapalapítási kísérlet is jellemezte, a beindított lapok jórésze persze rövid életűnek bizonyult. Az 1945-ös menekültek közül a „nemzeti emigráció” a maga sajtótevékenységét gépirásos, sokszorosított, könyvomasz házi lapocskákkal még az ausztriai táborokban megkezdte.⁵⁰ Az 1949—50-es években szaporodó újságjaik konzervatív nacionalista (esetenként fasiszta) szemléletet prezentáltak. Az „1956-osok” szervezeteik mellett, gyakran ahhoz kapcsolva ugyancsak létrehozták a saját sajtóorgánumaikat. Az alakuló újságok, főleg folyóiratok a szervezetekhez hasonlóan elsősorban nem egy országon belül toborozták az olvasókat, hanem a különböző országokban letelepedett magyarok azonos társadalmi és politikai csoportjait igyekeztek a sajtó útján is összefogni. Így az amerikai magyar sajtó történetének még oly vázlatos áttekintéséből sem hagyhatók ki azok a periódikák, amelyeket közvetlenül ugyan nem Amerikában nyomtattak, hanem európai országokban, de amelyeknek kibocsátásában az említettek következtében az amerikai magyarok egyik vagy másik csoportja is részt vett. Annál kevésbé lehet e lapokat figyelmen kívül hagyni, mivel mondanivalójuk ellenére a magyar emigráció publicisztikai tevékenységének az utóbbi időszakban kétségtelenül a legnívósabb szintjét jelentik. Nem célszerű őket sem hallgatással, sem

⁴⁹ Újabb emigránsok kezébe került például a *Katholikus Magyarok Vasárnapja*, a „Szív” c. és az *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*. It Louis és Vidéke, és mások.

⁵⁰ Így pl. 1945 októberében Landshuton a 11. sz. hadikórház időszaki lapot jelentet meg „Mai hírek” címen. 1946-ban Strassburgban „Kulturélet” c. könyvomasz ismeretterjesztő lapocska kerül fogalomba. Amerikában: *Magyar Cserkész*. *Piarista Öregdiák*. *Hírünk a Világban*, *Bibliográfia* (szerk. Csécsery Rónai István). *Amerikai Magyar Szemle*. *Az Emigrációs Sajtó Archivum Tájékoztató Szemléje* (szerk. Kassai István). *Kettős járom alatt*, *Transsylvania stb.*

kézlegyintéssel elintézni, mint több színvonalatlan gyűlölködő szemnylapoi, hanem vitatkozni és rendszeres érdemi eszmecsereket kellene velük folytatni. Annál is inkább, mivel közülük több a „dialógus” hirdetése alapján az utóbbi években ugyancsak hangot változtatott.

A „demokratikus emigráció” és az „1956-os szabadságharcosok” lapjai és folyóiratai közül említésre méltó az „Új Látóhatár” (1952-ben indult „Egész Látóhatár”, majd „Látóhatár” címen, jelenlegi nevét 1959-ben vette fel), amely a „demokratikus emigráció” és „56-osak” legfontosabb irodalmi és politikai alkotásait teszi közzé; az „Irodalmi Újság” (amely 1957-ben indult a Magyar Írók Külföldi Szövetségének lapjaként), a „Szocialista Forradalomért” c. havilap, amely a IV. Internacionálé magyar szekciójának, a trockistáknak a sajtója; az 1960-as években indított, irodalmi téren több vonatkozásban pozitív tevékenységet kifejtő, ma már azonban megszűnőfélben levő „Magyar Műhely” elnevezésű irodalmi szakfolyóirat, és végül talán meg lehet említeni még a „Nemzetőr”-t is, amely az 1848-as régi Nemzetőr utódjának tünteti fel magát és az „1956-ban megszületett nemzeti függetlenség eszméjének szolgálatát” hirdette programként.⁵¹

Az említett lapok kifejezetten a külföldön élő magyar értelmiségiek számára íródtak és íródnak, függetlenül attól, hogy mely országban telepedtek le. Az egy „Nemzetőr” kivételével (amelynek példányszáma a 10 000 körül mozog) kis példányszámú, állandó anyagi nehézségekkel, létproblémákkal küszködő lapok ezek, a külföldön élő magyar tömegekhez egyiknek sem volt és nincs sok kapcsolata. A magyar lapok helyzetének nehézségéről pl. az Új Látóhatár 1969. évi számában a következők olvashatók: „Külön tanulmányt érdemelne, hogy a kultúrára szomjas, irodalmat szerető magyar ember, emigrációs évei szaporodván, miért válik közömbössé. Mi okozza azt, hogy a valóban nívós magyar nyelvű folyóiratok, hetilapok szinte ráfizetésből kénytelenek megjelenni. Három év elegendő volt ahhoz, hogy a forradalmi emigráció elfeledje forradalmi múltját és nemzeti küldetését. Az érdektelenség elsősorban az emigrációban élő magyarság társadalmi, származási, vallási és politikai eszmetételével s részben az elmúlt esztendőkből végbement anyagi rétegződésével magyarázható. A magyar nyelvű olvasmányok, irodalmi viták, s a magyar kérdés önmarcangoló problémájának helyét az emigráns agyakban az új Volkswagen, három—négy szobás lakás, családi ház, remekbeszabott televízió, új részletfizetések gondoljai foglalták el. Itt kezdődik az elkülönülési folyamat, amely végül a »hol vagyok én már azoktól a dolgoktól« életfelfogásban esúcsosodik ki. A magyar érzések homályosulnak és kihalófélben vannak. Ezt tudnunk kell és számolnunk kell vele”. (Új Látóhatár. Próbáljunk újból magyarok lenni. 1969.)

Nemcsak a politikai helyzet alakulásával, a feszültségek csökkentésével, az emigráció általános kifáradásával, hanem e lapok helyzetének fokozódó nehézségeivel is összefügg, hogy több közülük évek óta szorgalmazza a „dialógus”-t, a megegyezésre való igyekezetet az otthoniakkal.⁵²

⁵¹ 1956. dec. 1-én „a régi nemzeti emigráció tapasztalt sajtószakemberének támogatásával” indult jobboldali, sőt szélsőjobboldali irányzatoknak is helyet adott újság viszonylag magas példányszáma és az utóbbi években valamelyest enyhültebb hangja — bár ma is az „56-osak” jobboldali csoportját tömöríti — kulturális szervező munkája indokolja a ráfigyelést.

⁵² A „dialógus”-ról különösen az Új Látóhatárban olvashatók cikkek, eszmefuttatások. E folyóirat szerkesztősége már 1956 előtt, az emigrációban akkor még szinte egyedül azt vallotta, hogy a kijózanult emigránsnak szót kellene érteni az otthoniakkal. A „dialógus” ismételt feljújálása az 1960-as évek második felétől erősödik.

A szemléleti változások és módosulások megértéséhez az említettek mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni olyan tényezőket sem, hogy a folyóiratok, lapok szerzői gárdájából többen nemcsak szerelmesei a magyar kultúrának, hanem különböző területeknek, például az irodalomnak kiváló művelői is. Vágyakozásukat az óhazai „források”-hoz az idő és fokozódó elszigetelődésük csak erősítik. Szembe kell nézni azzal a problémával, hogy egyének, csoportok tevékenysége nem mindig egészében pozitív vagy egészében negatív, és nem álló helyzetű. Aki a külföldre került magyarok, még a politikai emigránsok írott termékeinek tömegébe is jobban beletekint, az a különböző szemléletek, a Magyarország számára negatív politikai tevékenység és negatív jellegű írások mellett kulturális területen számos olyan produkciót is talál, amely számunkra hasznos és érték, és amelyet kár lenne a magyar kulturális életből cleve kizárni vagy nem méltányolni.

*

Az amerikai magyar szervezetek történeti áttekintésén keresztül megközelíthető az Amerikában letelepedett magyarok történetének néhány általánosabb mozzanata és jellegzetessége is.

Az első világháborút megelőző időszakban Amerikába vándorolt magyarok közösségei kezdetben természetszerűleg viselték magukon az agrárjellegű, még akkor is, ha a kivándorolt parasztok túlnyomó többségben az iparban helyezkedtek el. Sajátos paraszt-munkás közösségek formálódtak, amelyekben az új életforma hatásai, az idegen környezet és nyelvi elszigeteltség következtében, részint lassabban, részint több áttétellel törtek utat. A paraszti kivándoroltak az új környezetbe, a befogadó társadalomba csak „kollektíven”, etnikus közösségeik, szervezeteik burokján belül tudtak beilleszkedni. Ez a magyarázata annak, hogy etnikus szervezeteiket öntevékenyen és gyorsan kiépítették, és ezek keretében lényegében változatlanul éltek tovább más bevándorolt népcsoportoktól eléggé izoláltan, társas és közösségi életüket. Ugyanakkor szervezeteikkel, önszorgalommal pótolni tudták elveszített közösségeiket, azok helyett új társadalmi háttérrel teremtettek, mégpedig speciális amerikai szükségleteiknek megfelelően.

Az idegen környezetben kialakuló etnikus közösségekre, azok szervezeteire általánosan jellemző az eredeti etnikumhoz való kötődés, a népi, nemzeti tradíciók erős hangsúlyozása és ápolása. Ezek a vonások valamennyi Közép- és Kelet-Európából bevándorolt és döntően parasztokból szerveződő közösségeknél, etnikus intézményeknél megtalálhatók. Sőt, általában úgy tűnik — ez is közös vonása valamennyi bevándorolt népcsoportnak —, hogy az eredeti nemzetközösségből való kiszakadást először az etnikus csoporttudat, a nemzeti érzelmek felerősödése követte. Ez mintegy előszakasza a későbbi, lassú és fokozatos integrálódásnak.

Az új környezetben a bevándorolt népcsoportoknál nem az igény intenzitása, hanem nivója, az értékelés és válogatás képessége változott társadalmi csoportok, a kulturális színvonal különbsége szerint. A kivándorolt parasztok etnikus kötődéseinek megerősödése természetszerűleg nem párosulhatott a tényleges „nemzeti kultúra” ápolásának gyakorlatával. A nemzeti kultúrából, az etnikus tradíciókból csak annyit vihettek magukkal, amit óhazájuk kis falusi közösségeiben elsajátíthattak, magukba szívhattak. Új környezetükben a közvetlen szellemi hatást — különösen kezdetben — egyházi vezetőiktől, papjaiktól és a szervezett, képzetesebb ipari munkások szocialista csoportjaitól kapták.

Emlékeikben pedig a dzsentri-világ megbámult és többnyire külsőségeiben magyarkodó megnyilvánulásai éltek. Ezekből a hatásokból keveredett és alakult a magyar közösségek etnikus tudata, ezeket képviselték szervezeteik (egyházak, egyesületek és az újságok), ezekre reagált és szívta gyorsan magába az új, demokratikusabb környezetbe és jobb anyagi körülmények közé került bevándorolt magyar. Ezekből rajzolódott ki a sokat emlegetett ún. „magyar Ameriká”-nak az a szellemi arculata, amely a későbbiek során (a későbbben letelepülők hatására) színeződött és új vonásokkal gazdagodott ugyan, alapjaiban azonban végig meghatározója maradt az első bevándorolt paraszt-munkás közösségek szemléletének és az ezt képviselő intézményeknek.

Az etnikus közösségek és intézmények a bevándorolt első generáció szűkegységéhez tapadtak, azokat fejezték ki. E közösségek kereteibe azonban a második generációt befogni még azoknak a paraszti bevándoroltaknak sem sikerült, akiknek tudatában, érzelmi világában a „magyarnak maradás” természetes (egyszersmind kényszerhelyzet is) volt, akik legalábbis kezdetben magától értetődőnek tartották, hogy a gyermekeik is magyarok maradnak. A beilleszkedés előrehaladásával, a második generáció felnövekedésével és szaporodásával az etnikus alapokon szerveződött közösségekben, azok intézményeiben a magyar kultúra és nemzeti tradíciók iránt egyre inkább csökkent az érdeklődés. A magyar intézmények (elsősorban az egyházak és a betegsegélyezők) fokozatosan levetve etnikus vonásaikat, asszimilálódnak kezdtek, és amikor eljutottak már abba a szakaszba, hogy jelszavukká „az amerikai szellemben magyar lélekkel” vált, valójában tudatosan vagy ösztönösen már az integrálódás útját járták. Mások, amelyek nem tudtak erre az útra rálépni, elsorvadtak vagy megszűntek. Az első nagy bevándorolt nemzedék által létrehozott intézményeket illetően szemünk előtt játszódik le ez a folyamat, amelyet legfeljebb az lassított, hogy a kivándoroltak a később letelepülők soraiból bizonyos utánpótlást kaptak. Az egyházakban, betegsegélyező intézetekben az angol nyelv került előtérbe, és az öregek kihalásával a tagok cseréjének legszembetűnőbb mozzanata az etnikus keveredés, az amerikanizálódott, tehát már asszimilálódott csoportok térfoglalása. Napjainkban ezeket az intézményeket már nem lehet egyértelműen és kizárólagosan magyar etnikus intézményeknek tekinteni. Magyar alapítású intézmények ezek, amelyeket — mint már többször jeleztük — az Amerikába kivándorolt magyarság speciális szükségletei hívtak életre, de amelyek már kezdettől fogva magukon viselték az új környezet jegyeit is, asszimilálódásuk, beintegrálódásuk az amerikai össznépi társadalmi intézmények soraiba pedig természetes és törvényszerű. A sajtó számára viszont nem járható az integrálódás útja. A sajtó léte elsősorban a magyarnyelvűség igényéhez kapcsolódik, e nyelvre azonban a második generációnak már nincs szüksége, ezért igénye sem. Az újságokról, magyar nyelvű periódikákról tehát még egyértelműbben állítható, hogy létük csak addig tart, ameddig első generáció van Amerikában.

A később letelepedett csoportok előéletük, osztályeredetük, műveltségük, továbbá az amerikai társadalmi szervezetek kiépülése folytán (pl. a társadalombiztosítás bevezetésével a 30-as években) nem kényszerültek olyan önvédelmi etnikus közösségek, intézmények kialakítására, mint az első bevándorlók. Bár kulturális és társadalmi, valamint politikai igényeik ugyancsak hoztak létre etnikus jellegű társulásokat, intézményeket. Sommázza: az amerikai magyarok közösségi intézményeinek összessége mint egy nagy rezervátum tükrözi mindazokat a társadalmi és politikai csoportosulásokat, eszmei-világnézeti irányzatokat, amelyek az elmúlt száz év során Magyarországon felbukkan-

tak. (Foglalkozni velük már csak azért is tanulságos, mert mint lombikokban, tiszta — bár megmerevedett — formákban őrzik a hazai társadalmi, politikai és világnézeti aspirációk típusait is.)

Az újabb csoportok közösségi szervezetei, intézményei (értjük ezeken már a 20-as évektől letelepülőket) nemcsak lazábbak voltak, hanem rövidebb életűek is, a gyorsabb beilleszkedés következtében hamarabb szétszóródtak vagy kis csoportok szervezeteivé, közösségeivé zsugorodtak. Az újonnan letelepülők sorában az értelmiségiek arányának megnövekedése jelentősen megemelte a létrehozott intézmények kulturális szintjét, és lehetővé tette a tényleges „nemzeti kultúra” képviselését és ápolását. A sokszoros társadalmi és politikai megosztottság viszont még inkább az apró, szétszórt, gyakran egymással élesen szembenálló szervezetek létrehozásának kedvezett. Közös organizációja vagy társadalmi szervezete az amerikai magyaroknak a mondottak miatt napjainkig sem alakult ki, és a múlt tapasztalataiból ítélve, ilyen létrejöttének kicsi is a valószínűsége.

A régi alapítású asszimilálódó vagy sorvadó magyar szervezetek mellett az elmúlt három évtizedben a politikai aspirációktól vezetett emigráns szervezetek kerültek előtérbe. Tanulmányunkban igyekeztünk bemutatni az egyes időszakok típusait, jelezve azt, hogy e politikai szervezeteknek irányzatai, aspirációi hazai gyökerekből erednek, az óhaza dolgaival, eseményeivel kapcsolatosak. A szélesebb körű aktivitás és hatás viszonylag a legrövidebb életű a politikai emigránsok szervezeteiben. Okainak, körülményeinek feltárása, annak a megállapítása, hogy az elidegenedés, a reménytelenség, a kifáradás általában mikor és milyen körülmények között következik be, melyek a politikai emigráció útjának általános törvényszerűségei, még további kutatást igényel. Az intézmények, szervezetek gyakori „átesoportosulása”, az emigrációs marakodások, mind a gyors bomlás tünetei. Megfigyelhető az is, hogy a többség — amint talajt érzett a lába alatt — igyekezett a politikai szervezetek kötelékéből kilépni és a kifejezetten politikai szervezetek (akár a „45-ösök”, akár az „56-osak”) napjainkban a beilleszkedni nem tudók és a mesterségesen „hivatásos emigráns”-oknak maradtak, megtartottak szűkkörű gyülekezetei. Óvatosan kell tehát szemlélni a II. világháború óta gomba módra elszaporodó emigráns szervezeteket (intézményeket, újságokat). Önmagukban korántsem tükörképei az amerikai magyarok társadalmi vagy politikai szemléletének, még kevésbé tényleges aspirációiknak. Napjainkban már a kifejezetten emigráns szervezetek is az általános politikai jelszavak hangoztatása mellett egyre inkább az általuk értékeknek tartott magyar kultúra őrzésére és szélesebb környezetük felé való közvetítésére fordítják a figyelmet.

Ami közös és általános az amerikai magyar közösségekben és a szemléletüket tükröző intézményekben, az az óhaza dolgaival szemben tapasztalható közömbösülés folyamata. Az idő elcsendesíti a régi hevületeket, megszelidíti az indulatokat, elfárasztja az embereket és a régi élményeket pedig az új környezet élményei szorítják háttérbe. A különböző politikai csoportosulások ma már saját korábbi híveik közül sem tudnak számottevő tömeget ellenséges akciók céljaira megmozgatni. Áll ez a „45-ösök”, „47-esek” és az „56-osak” hajdani körére egyaránt. Az átlag amerikai magyart időben és térben távolodva a hazai problémáktól, egyre inkább csak a családi, rokon kötelékek fenntartása érdekli, ez és a közös történelmi és kulturális emlékek, a szülőföld utáni nosztalgia adják meg az óházához való viszonyának tartalmát. Emiatt is békességre vágynak és kiegyezésre törekszik régi hazájának mai társadalmával.

IRODALOM

Hegedűs Lóránt: A magyarok kivándorlása Amerikába. Az amerikai magyar telepe. Bp. 1898. — *Thirring Gusztáv*: A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság. Bp. 1904. — *Kohányi Tivadar*: Az amerikai magyarság útja, jelene és jövője. Cleveland 1941. — *Emily Greene Balch*: Our Slavic Fellow Citizens. N. Y. 1910. *Hoffmann Géza*: Csonka munkásosztály. Az amerikai magyarság. Bp. 1911. — *Géza Hoffmann*: Akkulturation unter den Magyaren in Amerika, Zeitschrift für Sozialwissenschaft. 1913. — *Pivány Jenő*: Az amerikai magyarságról. Új Magyar Szemle. 1921, *Pivány Jenő*: Az amerikai magyarság irredentista mozgalmái. Erdélyi Szemle 1921. — *Souders D. A.*: The Magyars in America. 1922. — *Robert E. Park and Herbert A. Miller*: Old World Traits Transplanted. N. Y. 1921. — *Kende Géza*: Magyarok Amerikában. Cleveland 1927. — *Kun Andor*: Megmenthető-e az amerikai magyarság. Magyar Szemle 1929. — *Borshy Kerekes György*: Az egyetlen út. Az amerikai reformátusok problémája. 1930. — *Joseph Slabey Roucek*: Hungarians in America, Hungarian Quarterly 1937. — *Reményi József*: Az amerikai magyar nyelv. Nyugat 1937. — *Nagy Iván*: Az amerikai magyarság 1939, Pécs. — *Kosáry Domokos*: Az amerikai magyarság. Magyar Szemle. 1942. — *Máthé Elek*: Az amerikai magyarok nyomában. Bp. 1942. — *Kalassay Sándor*: Az amerikai magyar reformátusság története. 1942. — *Davie Maurice*: The refugees are now Americans 1945. — *Emil Lengyel*: Americans from Hungary. N. Y. 1948. — *Vasvári Ödön*: Az amerikai magyarság története. Az Amerikai Magyar Népszava Aranyjubileumi Album. 1949. — *Deák Ferenc*: Magyarok Amerikában. Az amerikai munkássajtó 50 esztendeje. 1902—1952. — *Maldwyn Allen Jones*: American Immigration. Chicago 1960.

Az idézett munkák mellett az 1945 utáni emigrációról megemlíthető még: *Mustó István*: Az elveszett nemzet. Reflexiók a magyar emigrációról. 1954. (OSzK). — *Vándor Ferenc*: Körlevél a magyar nemzeti bizottság tagjaihoz és felhívás a külföldi magyarsághoz. Passaic 1954. (OSzK). — *Korda Géza*: Az igazság és a magyar emigráció. New York. 1964. — *Mérő Ferenc*: Az emigrációs magyar irodalom lexikona. Radenkirchen. 1966 (OSzK).

FORRÁSOK

1. A tanulmányban említett újságok és folyóiratok. Zömükben megtalálhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a munkásmozgalom lapjai pedig a Párttörténeti Intézetben és a Munkásmozgalmi Múzeumban. Sajnos szinte valamennyi periódusban hiányos.

2. Összefogottabban jelzik az amerikai magyarság közösségeinek és intézményeinek tevékenységét a *kalendáriumok, naptárak*. Könyvtáraink gyűjteménye viszonylag gazdag az amerikai magyar naptárakból, bár a sorozatok ugyancsak hiányosak. Viszonylag a legtöbb történeti adat található az Amerikai Magyar Népszava újság naptáraiban (különösen az ún. jubileumi években megjelentettekben). Pl. Az Amerikai Magyar Népszava díszalbumban. 1909 és az Amerikai Magyar Népszava fennállásának 50. évfordulója alkalmából aranyjubileumi albumban 1949-ben. — A Szabadság, az Előre és Új Előre újságok naptáraiban — Az ún. Bethlen naptárban (A református intézmények naptára) — A Katolikusok Magyarok Vasárnapja Históriai Kalendáriumokban. (Különösen 1964. és 1970. éviben.) — A Nemzetőr 1970. évi naptárában.

3. Levéltári anyagok: 1895—1913 közötti időszakra a közös külügyminisztérium iratai közül a konzuli jelentések. Eredetiben megtalálhatók: Wien, Staatsarchiv Amerika I. sorozatban. Magyarországon 1920—1939 közötti időszakra a Külügyminisztérium irataiból ugyancsak a konzuli jelentések (O. L.) — OSzK Kézirattár Fond 80. (A Külügyminisztérium kulturális dokumentum anyaga.)